

Kaija Jämbäck

”Jos jokin menee rikki, se pitää korjata”.
RIKOS- JA RIITA-ASIOIDEN SOVITTELU

Opinnäytetyö
KESKI-POHJANMAAN AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma
Kevät 2010

TIIVISTELMÄ OPINNÄYTETYÖSTÄ

Yksikkö Ylivieskan yksikkö	Aika 14.2.2010	Tekijä Kaija Jämbäck
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma		
Työn nimi ”Jos jokin menee rikki, se pitää korjata”. Rikos- ja riita-asioiden sovittelu.		
Työn ohjaaja Tervonen Harriet		Sivumäärä 52
<p>Opinnäytetyöni aiheena on rikos- ja riita-asioiden sovittelu. Tavoitteena on selvittää mitä rikos- ja riita-asioiden sovittelu on. Tavoitteena on myös oman syventävän tiedon saaminen sovittelusta.</p> <p>Tutkimusmenetelmänä on aineistolähtöinen eli laadullinen tutkimus. Opinnäytetyöni tutkimusaineisto koostuu kirjallisuudesta sekä muista tutkimukseni aiheeseen liittyvistä materiaaleista ja tehdyistä tutkimuksista. Lähestymistapa kohteeseen on hermeneuttinen, joka tulee esille tutkimuksen kehämäisessä etenemisessä, jossa tutkija ikään kuin kerii auki omaa ymmärtämisen kehäänsä tutkimuksen lukijalle.</p> <p>Tutkimuksestani kävi ilmi että sovittelu antaa mahdollisuuden monessa mielessä toisenlaiseen tapaan ratkaista riita- ja rikosasioita, verrattuna perinteiseen oikeusprosessiin. Toiminnassa tärkeällä sijalla ovat vapaaehtoisuus, tasapuolisuus, kohtuullisuus, maksuttomuus sekä luottamuksellisuus.</p> <p>Sovittelun tarkoituksena on löytää ratkaisuja rikosten ja riitojen aiheuttamien henkisten ja aineellisten haittojen lieventämiseksi ja poistamiseksi. Sovittelutoiminnan keskeisiä tavoitteita on vähentää rikollisuutta, lisätä asukkaiden yhteisvastuullisuutta ja antaa mahdollisuus rikoksen tekijälle oppia vastuuntuntoa. Onnistuessaan sovittelulla voidaan poistaa ja vähentää rikoksen aiheuttaman kriisin seurauksia yksilö-, perhe- ja yhteisötasolla.</p> <p>Sovittelun tehtävänä on vaikuttaa yhteiskuntaamme rikollisuutta hillitsevästi ja vähentävästi, sekä kehittää rikosentekijöiden vastuuntuntoa sekä helpottaa uhrin asemaa.</p>		
Asiasanat Sovittelu, sovinto, sovittelija, riita-asia, restoratiivinen oikeus, vaihtoehtoinen riidanratkaisu		

ABSTRACT

CENTRAL OSTROBOTHNIA UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES Ylivieska Unit	TIME 14.2.2010	AUTHOR Kaija Jämbäck
Degree Programme Degree Programme in Social Services		
Name of thesis ”If something breaks, it has to be repaired”.		
Instructor Tervonen Harriet	Pages 52	
<p>The topic of this thesis is mediation in litigation and criminal cases. The purpose is to determine what mediation in litigation and criminal cases is.</p> <p>In addition, the purpose was to get deeper knowledge of the thesis topic. The research method was qualitative. The research data consist of literature, other materials and previous researches on the topic. The approach was hermeneutical, which manifests in the circular progress, where the research worker opens the circle of her own knowledge to the reader of the thesis.</p> <p>In this thesis it became evident that the mediation gives a possibility in many ways to a different tradition to solve litigation and criminal cases compared to classic legal proceedings. Voluntariness, objectivity, moderation, free of charge, and confidentiality has a significant role in the process. The purpose of mediation is to find solutions to alleviate and eliminate mental and physical harm caused by criminal cases and litigation.</p> <p>The fundamental purpose of mediation is to reduce crime, enhance people’s joint and several responsibilities and give the offender a chance to learn a responsibility. Successful mediation can remove and make smaller the crisis consequences on individual, family and community level.</p> <p>The aim of mediation is to influence the society by preventing and reducing crime in our community, evolve the offender’s responsibility and ease the situation of the victim.</p>		
Key word Mediation, settlement, mediator, civil matter		

Esipuhe

Tutkimukseni sisältyy Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulun opintokokonaisuuteen. Aiheen valinta oli itselleni hyvin luontevaa. Rikos- ja riita-asioiden vapaaehtoisena sovittelijana ja sovittelutoimintaa erittäin hyvänä pitävänä valitsin aiheeksi juuri sovittelun. Työni alkuvaiheessa kävin keskusteluja koulullani opettajien kanssa koskien aikaisemmin tehtyjä opinnäytetöitä. Aikaisempia tutkimuksia koskien sovittelutoimintaa ei ole tehty Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulussa, joten tämä varmisti opinnäytetyöni aiheeni valinnan.

Tutkimuksen tekemisen aloitin keväällä 2009, jolloin myös esitin tutkimusseminaarin aiheestani. Väliseminaarin esitin juuri ennen kesälomaa. Kesä kului materiaalien etsimisen sekä lukuisten kirjojen lukemisen parissa. Aurinkoisina päivinä tutkimuksen tekeminen oli oikein antoisaa, työpisteeni siirtyi kesän aurinkoisiksi päiviksi ulos nurmikolle viltin päälle. Kesän aikana sain kirjoitettua valta osan tutkimuksestani. Syksyllä työn aktiivinen tekeminen jatkui muiden opintojen lomassa. Tutkimuksen tekeminen vei mukanaan, ja vaarana olikin liiallisen tietouden hankkiminen, sekä tietyssä laajuudessa pysyminen.

Nyt alkuvuodesta 2010 työni alkaa olla ulkomuotoseikkojen viimeistelyä vaille valmis. On aika kiitosten..

Kiitos kuuluu suurelta osalta perheelleni, läheisilleni, jotka ovat antanut minulle opiskelu mahdollisuuden, sekä tukeneet minua opinnoissani. Haluan luoda kiitoksen myös sovitteluohjaaja Kaisa Mäkelälle, joka on auttanut minua materiaalien ja uusien tilastojen hankkimisessa. Toki suuri kiitos kuuluu myös opinnäytetyön ohjaajalleni Harriet Tervoselle. Ilman teidän apuanne en olisi nyt tässä.

Nilalassa Ystävänäpäivänä 14.2.2010

Kaija Jämbäck

Sisällysluettelo

Esipuhe

1 JOHDANTO	1
2.1 Tutkimuksen toteutus ja tutkimusmetodi	3
2.2 Aikaisemmat tutkimukset	5
3. MITÄ SOVITTELU ON?	8
3.1 Sovittelun taustaa ja historiaa	9
3.2 Restoratiivinen oikeus ja sen periaatteet	11
3.3 Sovittelun nykytilanne vuonna 2009	14
3.4 Sovittelua ohjaava lainsäädäntö	16
3.5 Sovittelun tarkoitus ja merkitys	18
4 SOVITTELU	24
4.1 Soviteltavat asiat	26
4.2 Viranomaisen rooli	31
5 SOVITTELU PROSESSINA	34
5.1 Sovittelun eri vaiheet	37
5.2 Korvattavat asiat	42
5.3 Liikennevahinkolautakunnan rooli korvausasioissa	44
5.4 Sopimuksen laadinta ja seuranta	45
5.5 Sopimuksen toteutuminen/purkaminen ja prosessin päätös	46
6 YHTEENVETO JA POHDINTA	47
LÄHTEET	

1 Johdanto

Historiaa tarkastellessamme voimme huomata ihmisten käyttäneen sovittelua jo vuosisatojen ajan. Yleisesti esimerkkinä sovittelusta voimme mainita heimokokoukset, joissa yhdessä heimon jäsenten kanssa nuotion äärellä käsiteltiin tapahtuneita vääryyksiä, rikoksia ja riitoja. Vielä tänäkin päivänä kylä- ja heimokokoukset ovat arkipäivää kehitysmaissa. Tiiviissä yhteisössä asioiden ratkaisut voidaan hoitaa kokouksia pitämällä, mutta nyky-yhteiskuntamme asettaa toisenlaisia vaatimuksia rikos- ja riita-asioiden selvittämiseksi.

Sovittelutoiminta sai alkunsa Kanadassa ja Yhdysvalloissa 1970-luvulla. Suomeen sovittelutoiminta saapui kokeilumuotoisena projektina 1980-luvun alussa. Myöhemmin saman vuosikymmenen loppupuolella sovittelutoiminta vakiintui osaksi Vantaan kaupungin toimintaa, sekä sen jälkeen se levisi koko maan kattavaksi toiminnaksi.

Laki rikosasioiden- ja eräiden riita-asioiden sovittelusta annettiin 9.päivänä joulukuuta 2005, ja laki astui voimaan 1.1.2006 alkaen. Muutoksia, joita laki toi mukanaan, olivat rikosasioiden sovittelun laajeneminen koko maan kattavaksi palveluksi, joka rahoitetaan valtion turvin. Aluehallintovirastolla on vastuu valvoa ja huolehtia siitä, että kaikille kansalaisille, asuinkunnasta riippumatta, on sovittelupalveluita tarjolla. Näin ollen kaikki rikosasian asianosaiset ovat yhdenvertaisessa asemassa sovittelun mahdollisuuden suhteen. Kansainvälisesti ajatellen Suomen sovittelujärjestelmä on pitkälle kehittyneitä ja sitä käytetään rikosasioiden yhteydessä runsaasti verrattuna muihin maihin.

Sovittelussa korostuvat vapaaehtoisuus, puolueettomuus, maksuttomuus sekä luottamuksellisuus. Siinä käsitellään rikoksen uhrille aiheutuneita aineellisia sekä henkisiä haittoja, sekä se on pehmeä tapa käsitellä tapahtuneita rikoksia verrattuna perinteiseen oikeusprosessiin. Sovittelua eteenpäin vievänä taustateorian ja menetelmissä sekä arvoissa esille nousevana ajatuksena on restoratiivinen oikeus, suomennettuna korjaava oikeus.

Työni teoreettinen osa koostuu sovittelun historiallisesta katsauksesta, nykytilanteesta, lainsäädännön merkityksestä sovitteluun, sekä sovittelu toiminnan sekä prosessin aukaisemisesta.

Merkittävimpinä lähteinä tutkimuksessani ovat olleet Juhani Iivarin Rikos- ja Riita-asioiden sovittelijan opas sekä Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta. Olen käyttänyt myös oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tekemiä julkaisuja, Pro graduja sekä opinnäytetöitä kirjallisuuden rinnalla. Tietoperustaa täydentävät myös omat kokemukset vapaaehtoisena sovittelijana, esimerkkitapaukset sekä pohdinnat

Tutkimukseni aiheen käsittelyn rajasin koskemaan rikos- ja riita-asioiden sovittelua sovittelijan näkökannasta katsottuna. Tarkoituksena on tuoda peruskatsaus sovittelusta prosessina. Aiheen rajaus ja siinä pysyminen oli haasteellista, koska aihe itsessään on mielenkiintoinen ja mukaansa tempaava. Mahdolliseksi ongelmaksi nousikin pysyminen tietyssä linjassa sekä laajuudessa tutkimusta tehdessäni.

Omiksi tavoitteikseni tutkimuksen tekemisessä asetin syventävän tiedon saamisen sovittelusta, jota voin hyödyntää toimiessani vapaaehtoisena sovittelijana. Pyrkimyksenäni on viedä tietoa eteenpäin rikos- ja riita-asioiden sovittelusta sekä tuoda toimintaa tunnetuksi.

2. TUTKIMUKSEN TAVOITTEET JA TUTKIMUSKYSYMYS

Rikos- ja riita-asioiden sovittelujen lisääntynyt määrä lähivuosina kertoo sovittelun tärkeydestä sekä tarpeellisuudesta. Laki rikosasioiden- ja eräiden riita-asioiden sovittelusta mahdollistaa jokaiselle kansalaiselle tasavertaisen mahdollisuuden sovitteluun. Sovittelua toimintana on tuotu yleiseen tietoon mielestäni liian vähän. Itse olen toiminut muutaman vuoden vapaaehtoisena rikos- ja riita-asioiden sovittelijana, ja olen erikoistunut lähi- ja parisuhdeväkivallan sovitteluun. Vaikka olenkin jo jonkin verran kokemusta sovitteluista saanut, koen silti erittäin tärkeäksi mahdollisuuden saada syventävää tietoa tehdyn tutkimuksen kautta. Sovittelijan peruskoulutuksessa toki perehdytään sovitteluun toimintana sekä luodaan katsaus sovittelun kehittymisestä, mutta itselleni tavoite tutkimuksen tekemisestä on saada laajempi näkemys aiheesta. Uskon että oman tutkimuksen tekeminen aiheesta auttaa parhaalla mahdollisella tavalla kehittymään sovittelijana, sekä antaa laajempaa näkökulmaa ja arvostusta toimintaa kohtaan. Tavoitteenani on saada syventävää ja uutta tietoa sovittelusta oman ammatillisen kasvun tueksi.

Opinnäytetyöni toisena tavoitteena on luoda peruskatsaus rikos- ja riita-asioiden sovittelu prosessista sovittelijan näkökulmasta katsottuna. Tavoitteena on tuoda selkeä kokonaiskuva sovittelutoiminnasta prosessina. Tarkoituksena on luoda kokonaiskuva, joka selkeyttää sovittelua toimintana, sekä tuoda esille sen positiiviset puolet. Tutkimuksessa on sovittelijan näkökulma aiheeseen.

2.1 Tutkimuksen toteutus ja tutkimusmetodi

Tutkimuksen teko alkoi keväällä 2009 aiheen valinnalla. Aiheen valinta oli itselleni helppo, koska toimin vapaaehtoisena rikos- ja riita-asioiden sovittelijana, sekä olen erikoistunut lähi- ja parisuhdeväkivallan sovittelijaksi. Aiheen valintaan vaikutti halua saada lisätietoutta itselleni sovittelusta ja sen kehittymisestä historian saatossa. Tämän lisäksi oma ammatillinen kasvu sekä syventävän tiedon saaminen olivat tekijöitä, jotka vaikuttivat suuresti aiheen valintaan. Kesän 2009 aikana perehdyin tutkimuksessani

käytettäviin lähteisiin ja materiaaleihin, sekä kirjoitin alustavan pohjaan opinnäytetyöhöni. Materiaalit sain hankittua kirjastosta kaukolainaamalla, sekä paljon sain myös kirjallisuutta Jokilaaksojen aluetoimiston Ylivieskan toimipisteen sovitteluohjaajalta Kaisa Mäkelältä. Muuta materiaalia sain erilaisten hakujen sekä sähköisten julkaisujen kautta. Pääpaino materiaaleissa on luotettavien tahojen tekemissä erilaisissa tutkimuksissa ja julkaisuissa, kuten esimerkiksi Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisut. Tutkimustehtävä oli haastava, koska mielenkiintoista materiaalia sekä tutkimuksia aiheeseen liittyen tuntui aina vain löytyvän lisää. Kirjallisuuteen tutustuminen sai aikaan oivalluksia omassa oppimisprosessissani. Alussa tuntui arvoitukselta se kuinka paljon ja millaista tietoa löydän oman ammatillisen kasvamisen tueksi itselleni tärkeästä asiasta, tutkimukseni kohteesta sovittelusta.

Tutkimusmatkani aikana kirjasin ylös omia havaintojani sekä oivalluksia myöhempään pohdiskeluun. Matkan aikana löysin ikään kuin pieniä palasia suurempaa kokonaisuutta varten. Jokaisella matkani varrelta poimitulla yksittäisellä tiedonpalasella on ollut oma merkittävä roolinsa tutkimuksen kokonaisuutta ja tuloksia ajatellen. Vilka (2005, 148–149) käsittelee hermeneuttisen metodin käyttämistä tutkimuksessa. Pääpaino on tutkimuksen kehämäisessä etenemisessä, jossa tutkija ikään kuin kerii auki omaa ymmärtämisen kehäänsä tutkimuksen lukijalle. Mielestäni tämä kuvaus on osuva myös oman tutkimukseni kulkua tarkasteltaessa. Lähestymistapa tutkimukseni kohteeseen on hermeneuttinen, ja se tulee esille tutkimukseni etenemisessä sekä sen metodissa.

Tarkastellen jälkepäin tutkimukseni teon kulkua, voin selvästi havaita käyneeni vuoropuhelua sekä omaa dialogia tutkimukseni aiheen kanssa. Myös selvä jatkumo palasesta toiseen nousee esille vahvasti ja ikään kuin rytmittäen tutkimuksen kulkua. Itse voisin kuvailla prosessia dominonappuloista tehdyksi ketjuksi, joka etenee hieman huojuen, mutta varmasti kohti viimeistä palaa. Itselläni huojumista prosessissa esiintyi kirjoittamisessa sekä sen viimeistelyssä, jossa hieman arasti toin esille omaa oppimisprosessia ja saadun syventävän tiedon merkitystä. Kuitenkin juuri omien oppimiskokemusten rohkeampi tarkastelu toi paljon lisäarvoa tutkimukselleni, ja teki siitä minun oman tutkimukseni, jonka keskeisenä tavoitteena oli syventävän tiedon saaminen sovittelusta.

Tutkimuksen teossa haastavaa oli myös tietyssä laajuudessa pysyminen jotta työ pysyisi sille asetetuissa raameissa. Ongelmana oli työn muodostuminen liian laajaksi, ei materiaalien vähyys tai mielenkiinnon puute työtä kohtaan. Jouduinkin muistuttelemaan itseäni työn ohessa rajoista jotka asetin työlleni sen alku taipaleella. Helpolla olisin voinut tehdä työstä laajuudessaan pro gradun, mutta se mahdollisuus jääköön tulevaisuuteen.

Syksyn 2009 aikana aina talveen asti kokosin saamiani tietoja yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. Olen käyttänyt työssä lähteitä jotka olen arvioinut luotettaviksi ja alan ammattilaisten tekemiksi. Laadullisessa tutkimuksessa perinteisten luotettavuuskäsitteiden käyttö tutkimuksen arvioinnissa ei ole ongelmatonta. Tutkimusta tulisi voida arvioida koko prosessina. Tämän olen huomionut tehdessäni omaa tutkimustani. Myös tehdyt aikaisemmat tutkimukset ja raportit sovittelusta ovat antaneet työhöni paljon tärkeää sisältöä. Opinnäytetyöni on teorialähtöinen ja se rakentuu tietoperustan, omien havaintojen sekä oman käytännön kokemuksen varaan. Teorialähtöisessä tutkimuksessa tuodaan esille tutkittavasta aiheesta se mitä tietoa siitä on jo olemassa. Omat havaintoni, kokemukseni tutkimuksen tuomasta oppimisesta nousevat teorialähtöisen tutkimukseni rinnalla vahvasti esille, ja näin luovat sille hermeneuttisen lähestymistavan. Tutkimuksessani olen peilannut omia kokemuksiani ja havaintoja sovittelusta yhteen teorian ja muiden tutkimusten tietojen kanssa. Niiden käyttäminen luo tutkimuksestani värikkään ja helposti luettavan.

2.2 Aikaisemmat tutkimukset

Aikaisemmin sovittelusta on tehty tutkimuksia korkeakouluissa sekä yliopistoissa. Myös erilaisten luotettavien instanssien tekemät julkaisut ja raportit olen huomionut tutkimuksessani. Tutkimuksen kuluessa perehdyin muutamaani niistä, joiden oletin antavan hyvää ja luotettavaa tietoa omaan tutkimukseeni.

Heidi Krug – Solakujan (2009) opinnäytetyössä tutkimuksen kohteena oli sovittelu Etelä-Suomen alueella viranomaisnäkökulmasta katsottuna. Tutkimus toteutettiin teemahaastatteluna vuonna 2008, ja siinä mukana oli kaksi alueella toimivaa syyttäjää ja yksi rikosylikomisario. Työssä kartoitettiin perusteita joilla viranomaiset suosittelivat

tapauksia sovitteluun, viranomaisten näkemyksiä sovittelun ennaltaehkäisevästä vaikutuksesta varsinkin nuorten kohdalla, sekä sovittelutoiminnan kehityskohtia viranomaisten puolelta katsottuna.

Pirjo Mäkeläinen ja Johanna Siira (2002) etsivät tutkimuksessaan vastauksia siihen, onko sovitteluprosessi onnistunut sosiaalistamaan nuoria yhteiskunnan normeihin, sekä millaisia vaikutuksia sovittelusta saaduilla kokemuksilla on ollut nuorten elämönhallinnalle? Tutkimus toteutettiin haastatteleamalla nuoria rikoksentekejiä, joiden ikä vaihteli 13–18 vuoden välillä. Haastatteluun osallistui 18 henkilöä. Tutkimus toteutettiin Oulussa. Haastateltavista osa kertoi tulleensa sovitteluun siksi, että he saisivat mahdollisuuden sopia rikoksensa, saisivat jutella asianomistajan kanssa, ja osa toivoi mahdollisuuden pyytää anteeksi asianomistajalta tekoaan/käytöstään. Merkittävänä toiveena oli, että sovittelun avulla heidän tapauksensa ei menisi oikeuteen, tai ainakin sovittelulla olisi lieventävä vaikutus tuomioon.

Myös nuorten alle 15- vuotiaiden kohdalta sovittelua on tutkinut yhteiskuntatieteiden tohtori Ossi Eskelinen (2005). Hän teki selvityksen sosiaali- ja terveysministeriölle vuosina 1998–2000. Eskelinen tutki nuorten alle 15- vuotiaiden lasten rikosten sovittelua kuudella eri paikkakunnalla. Selvityksessä mukana oli kaikkiaan 250 soviteltavaa juttua ja niissä epäiltyinä oli kaikkiaan 367 lasta. Tutkimuksessa esille nousivat sovittelun positiiviset vaikutukset nuoriin rikoksentekejiin, sekä nuorten kokemat hyödyt sovittelusta.

Riita-asioiden sovittelusta käräjäoikeudessa on tehty opinnäytetyö Laurea – ammattikorkeakoulussa Lahdessa 2009 (Pasanen 2009). Tutkimuksessa Anni Pasanen etsi tietoja riita-asioiden käsittelystä käräjäoikeudessa. Tutkimuksessa käsitellään riita-asioiden sovittelua käräjäoikeudessa, sekä sitä, millaisia haasteita sovittelijan rooli asettaa käräjäoikeuden tuomarille hänen toimiessaan sovittelijana. Esille nousi näkemys siitä, millaisissa tilanteissa riidan osapuolille sovittelu olisi parempi vaihtoehto oikeudenkäyntiin verrattuna. Tämä tutkimus osoittaa sen, että riita-asioiden sovittelua voidaan toteuttaa hyvin myös käräjäoikeudessa, kunhan sen mahdollisuudesta tiedotetaan enemmän asiakkaille.

Pro gradu tutkimus Sovitteluahan se on koko elämä (Ågren 2002) tutkii sovittelua vapaaehtoisen sovittelijan näkökulmasta. Tutkimuskysymyksiä ovat se miten sovittelijat mieltävät oman osuutensa sovitteluprosessissa, millaisesta kontekstista käsin he näkevät sovittelutoiminnan mielen ja mielekkyyden, sekä millaisia uhkakuvia heidän mielestään sovittelutoiminnalla on? Tutkimus oli kvalitatiivinen haastattelututkimus, joka oli toteuttamistavaltaan puolistrukturoitu teemahaastattelu. Mukana oli kahdeksan vapaaehtoista sovittelijaa Jyväskylästä. Haastateltavat korostivat perustavimpana ja tärkeimpänä asiana sovittelussa sovinnollisuutta ja mahdollisuus luoda osapuolten vuorovaikutukselle hedelmällinen tilanne. Mahdollisuutta tunteiden käsittelylle pidettiin tärkeänä. Nuorten kohdalla mahdolliset kasvatukselliset vaikutukset nousivat tärkeälle sijalle. Sovittelijan roolissa tärkeimpänä tehtävänä he näkivät osapuolten auttamisen yhteisen ratkaisun löytämiseen.

Tunteiden vaikutuksesta sovitteluun on tutkinut Jukka-Pekka Takala (1998). Hän kartoitti raportissaan sitä, millä tavoin sovittelussa otetaan huomioon moraalitunteet. Tätä tutkimusta varten hän haastatteli sovittelijoita ja seurasi sovittelutilaisuuksia sen arvioimiseksi, miten sovittelussa käsitellään tunteita. Seurattuja sovitteluistuntoja oli yhdeksän, ja niissä mukana oli kahdeksan eri tapausta. Tutkimuksen pohjalla kytee sovittelun antama kritiikki virallista oikeusjärjestelmää kohtaan sen tavasta käsitellä asioita kasvottomasti ja tunteettomasti. Tutkimuksella Takala halusi selvittää vastaako sovittelu omalla toiminnallaan antamaansa haasteeseen? Sovittelu antaa mahdollisuuden tunteiden purkauksille/käsittelylle, ja tutkimuksessa tuodaankin esille tapauksia, joissa aikaan saatiin ratkaisu, joka ilman sovittelua olisi jäänyt todennäköisesti tavoittamatta.

3. MITÄ SOVITTELU ON?

Sanaa sovittelu on yleismerkityksessään käytetty ristiriidan ratkaisuprosessista, jossa mukana on puolueeton kolmas osapuoli, ja jonka tarkoituksena on tukea ja rohkaista osapuolia vapaaehtoiseen sopimiseen. ”Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksessa rikosasioiden sovittelu määritellään prosessiksi, jolla uhrille ja rikoksenteijälle (rikoksesta syytetylle tai syylliseksi epäillylle) tehdään mahdolliseksi osallistua vapaaehtoiselta pohjalta aktiivisesti rikoksesta aiheutuvien asioiden ratkaisemiseen puolueettoman kolmannen osapuolen eli sovittelijan (palkatun tai vapaaehtoisena) avulla”. (Mäkeläinen & Siira 2002, 32.)

Rikosasioiden sovittelu on vapaaehtoinen ja maksuton palvelu, jossa käsitellään luottamuksellisesti rikoksesta uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja, ja pyritään löytämään rikoksen osapuolia tyydyttävä ratkaisu niiden hyvittämiseksi. Sovittelu antaa mahdollisuuden monessa mielessä toisenlaiseen tapaan ratkaista riita- ja rikosasioita, verrattuna perinteiseen oikeusprosessiin. Tuomioistuimenmenettelyn ja Sovittelun lähestymistavat konfliktiin ja sen ratkaisuun eroavat selvästi toisistaan. Sovittelussa huomio on itse prosessissa, kun taas perinteisessä tuomioistuinkäsittelyssä katse kääntyy itse lopputulokseen. Sovittelussa kummatkin osapuolet ovat voittajia, tuomioistuinkäsittelyssä perinteisesti toinen häviää ja toinen voittaa. Sovittelun katsotaankin olevan monella tapaa perinteistä tuomioistuinkäsittelyä pehmeämpi keino, mutta kuitenkin sovittelussa otetaan huomioon myös oikeuslaitoksen odotukset. (Taulukko 1)

Suomessa rikos- ja riita-asioiden sovittelujärjestelmässä tapaukset ovat lähinnä rikosasioita. Kuitenkin sovittelua käytetään muissakin yhteyksissä, kuten kouluissa, tuomioistuinkäsittelyn yhteydessä, kuluttajien ja elinkeinonharjoittajien välisiä riitoja pyritään ratkaisemaan sovittelemalla tuomioistuimenmenettelyn välttämiseksi, ja perheasiain sovittelu on saanut oman instituutionsa. Sovittelu voi olla vaihtoehto tuomioistuinkäsittelylle vain riita-asioissa ja asianomistajarikoksissa. Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa onnistunut sovittelu voi toimia lieventävänä asianhaarana. (Mäkeläinen & Siira 2002, 32)

TAULUKKO 1. Tuomioistuimenmenettelyn ja sovittelun lähestymistapoja konfliktiin ja sen ratkaisuun (Reijonen & Strandén- Mahlamäki 2008, 83.)

Tuomioistuinkäsittely	Sovittelu
On olemassa objektiivinen, oikea ratkaisu.	Totuus on dynaaminen
Osapuolet ovat yksilöllisiä vastapuolia.	Osapuolet ovat yhteisessä konfliktissa.
Huomio on lopputuloksessa.	Huomio on prosessissa.
Toinen voittaa, toinen häviää.	Molemmat voittavat.
Konfliktit ovat häiriöitä, joita pitäisi pyrkiä välttämään.	Konfliktien olemassaolo on tosiasia, jonka kanssa on pyrittävä elämään.
Osapuolet voivat antaa vastuun muille	Osapuolet ovat aktiivisia ja kanssavastuullisia.

Sovittelun tärkeänä tehtävänä on vaikuttaa yhteiskuntaamme rikollisuutta hillitsevästi ja vähentävästi, sekä lisätä yleistä sovinnollisuutta. Pyrkimyksenä on myös kehittää nuorten rikoksenteekijöiden vastuuntuntoa, helpottaa uhrien asemaa, sekä tarjota oikeuskäsittelylle vapaaehtoisuuteen perustuva, vaihtoehtoinen menettely ratkaista yhteiskuntamme rikos- ja riita-asioita. (Iivari, 2007)

3.1 Sovittelun taustaa ja historiaa

Jo kauan aikaa sitten kylä- ja heimokokoukset olivat tapoja hoitaa yhteisön jäsenten välisiä rikoksia ja riitoja. Vielä tänäkin päivänä kylä- ja heimokokoukset ovat arkipäivää kehitysmaissa. Tiiviissä yhteisössä asioiden ratkaisut voidaan hoitaa kokouksia pitämällä, mutta nyky-yhteiskuntamme asettaa toisenlaisia vaatimuksia rikos- ja riita-asioden selvittämiseksi. Sovittelu sai mahdollisuuden virallisen sovitteluorganisaation perustamiselle Yhdysvalloissa ja Kanadassa 1970-luvulla, jolloin vaihtoehtojen tarvetta perusteltiin esimerkiksi tuomioistuinten jutturuuhkilla, kapasiteetin rajallisuudella, korkeilla kustannuksilla, ja rikollisuuden lisääntymisellä. Suomessa vaihtoehtoinen tapa käsitellä rikos- ja riita-asioita herätti keskustelua 1980-luvun alussa. Tässä vaiheessa

kannanotot asiaan olivat vielä varovaisia, mutta asia herätti yhä enenevässä määrin mielenkiintoa. Helsingin lääninvankilan pappina työskennellyt, sovittelun uranuurtaja, Juhani Iivari kirjoitti 1980-luvun alussa: ”Koska rikos on merkki sosiaalisen tasapainon horjahtamisesta, yhteisyydestä eksymisen ilmaus ja ihmissuhdevaikeuksien viesti, tulee reaktion rikokseen olla yhteyteen palauttava toimenpide, tasapainottava ja ihmistä tukeva juuri sillä tavalla, että hänelle annetaan mahdollisuus persoonallisesti koettavaan vastuuseen teostaan”. Hänen mielestään vankila ei ollut oikea ratkaisu rikokseen, vaan seuraamus piti kytkeä välittömästi takaisin tekoon ja sen käytännölliseksi vastineeksi. (Järvinen 1993, 31.)

Alkukeskusteluissa kannanotot kriminaalipoliittisiin vaihtoehtoihin olivat vielä varovaisia, pelättiin radikaalien kannanottojen murskaavan koko idean. Myöskään sovittelun käsite ei ollut vielä käytössä. Eräänlaisena sanan eteenpäin viejänä voidaan sanoa 1977 Lappeenrannan kriminaalipoliittisessa seminaarissa puhunut Pekka Viirrettä. Hän piti puheen osallistuvammasta ongelmanratkaisusta ja välittävämpään kohtaamiseen perustuvasta ei-rankaisevasta sosiaalisesta kontrollista. Tämän puheen jälkeen vastaavanlaisia keskusteluja ja kannanottoja alkoi kuulua muualtakin. Virallisen järjestelmän yhdeksi merkittävämmäksi kritisoijaksi voidaan nimetä norjalainen Nils Christie. Hänen artikkelinsa ”Conflicts as Property” herätti runsaasti keskusteluja ja artikkelilla nähdäänkin olevan suuri merkitys sovittelun ideologisena perusteluna niin Suomessa kuin muualla maailmassa.

”Klassisen rikosoikeuden oppien mukaan rangaistus määräytyi rikoksen haitallisuuden perusteella ja sen piti olla niin ankara, että se esti rikoksen tehnyttä uusimasta ja pelotti muita. Christien mielestä huomiota pitäisi kiinnittää muuhunkin kuin pelkästään rikosoikeudellisiin arvoihin ja tekoon, jonka kautta rangaistus määritellään”. (Järvinen 1993, 33.)

1982 Suomessa yhteistyötä sovittelutoiminnan ideoimiseksi ja aloittamiseksi käynnistelivät Kirkon kriminaalityön sihteeri Pekka Viirre ja Matti Grönfors. Kokeiluluontoisena projektina sovittelutoiminta käynnistyi Vantaalla seurakunnan aloitteesta vuonna 1983 ja jo saman vuoden tammikuussa projektille perustettiin viranomaisista sekä tutkijoista koottu seuranta – ja tukiryhmä. Alustavien keskustelujen jälkeen kaikki oli kiinni enää

rahoituksesta. Tavoitteena ei ollut pelkästään sovittelutoiminnan käynnistäminen vaan mukana oli myös tutkimuksellinen intressi. ”SOVITAAN – projektin tavoitteiksi mainittiin tarve tutkia menetelmiä uhrikompensaation toteuttamiseksi käytännön tasolla ja tavoite saada rikoksenteikijä tuntemaan henkilökohtainen vastuu teoistaan. Myöhemmin projektille myönnettiin lisärahoitusta. Vuosien 1985–1986 vaihteessa projekti päättyi, ja hanke siirtyi Vantaan kaupungin rahoittamaksi pysyvänä toimintana, ja samalla osaksi sosiaalitointa. Myöhemmin sovittelusta tuli sosiaaliviraston palvelumuoto kuntalaisille, ja sovittelu haluttiin ottaa osaksi ennaltaehkäisevään lastensuojelutyöhön. Vantaan jälkeen heräsi tarve saada sovittelutoimintaa muuallekin pääkaupunkiseudulle, ja myöhemmin sovittelutoiminta levisi ympäri Suomen. (Järvinen 1993.)

Sovittelulaki astui voimaan 1.1.2006, ja se sai aikaan sovittelun laajenemisen koko maan kattavaksi toiminnaksi siten, että asiakkaat voivat asuinpaikastaan riippumatta saada laadukkaasti tuotettua sovittelupalvelua. Lailla pyritään yhdenmukaistamaan sovittelun menettelytapoja, sekä sillä säädetään valtion korvauksesta toiminnan kustannuksiin sekä sovittelun hallinnollisesta organisoinnista. (Iivari 2007, 15)

3.2 Restoratiivinen oikeus ja sen periaatteet

Sovittelu perustuu restoratiiviseen eli korjaavaan oikeuteen ja sen perinteeseen. Restoratiivista oikeutta on kuvattu monin eri tavoin. Pääpiirteenä kuitenkin nähdään pyrkimys korjata rikoksella aiheutettuja haittoja siten kuin se on kulloinkin mahdollista. Yhteisenä piirteenä kaikille kuvauksille on kuitenkin se, että rikos tai ristiriitatilanne ymmärretään osapuolten väliseksi asiaksi. Valtiolla ja sen rikosoikeusjärjestelmällä ei saisi olla ylikorostunutta osaa ristiriitojen ratkaisemisessa. Restoratiivisen oikeuden katsotaankin antavan uuden ja laajemman näkökulman nykyiseen, perinteiseen, tekijäkeskeiseen, rankaisuun perustuvaan oikeuteen, jonka katsotaan myös perustuvan koston ja hyvitykseen.

Restoratiivisessa oikeudessa, voidaan puhua myös restoratiivisesta interventtiosta. Siinä pohjana on ratkaisumalli, jossa uhri saa korvauksen, mutta myös osapuolten välinen ristiriitatilanne ratkaistaan parantuneen keskinäisen ymmärryksen kautta. ”Lähtökohtana

on korjaavan oikeuden ajatus siitä, että vastuunotto rikoksesta ja vahinkojen korvaaminen ovat tärkeämpiä päämääriä kuin rankaiseminen. Tavoitteeksi voidaan asettaa se, että tulevaisuudessa osapuolet kykenisivät kohtaamaan toisensa ilman pelkoa, häpeää tai kaunaa.” (Reijonen ym.2008, 82.)

Restoratiivisessa oikeudessa jota sovittelussa toteutetaan, voidaan sanoa olevan tiettyjä ydinkohtia, joiden nähdään muodostavan vertailukohdan sovittelukäytännöille ja osin vastakohdan formaalille rikosprosessille. Restorative justice, suomennettuna korjaava oikeus, muodostaa sovittelun taustateorian ja viittaa myös tietynlaiseen menettelyyn ja arvoihin. Arvoista jotkut ovat niin perustavanlaatuisia, että niitä tulisi aina noudattaa, mutta toiset arvot tulevat ikään kuin ”sivutuotteena” jos tulevat ollenkaan. Tällaisia ovat esimerkiksi anteeksipyyntö- tai anto. (Iivari 2007)

Seuraavaksi nostan esille Restoratiivisen menettelyn arvoja ja piirteitä. Asianosaiset ovat tärkeitä, aktiivisia ja menettelyn keskipisteenä. Heillä on sananvaltaa, uhrin tarpeiden tyydyttäminen on tärkeämpää kuin tekijän rankaiseminen, rikoksentekijä ei ole hoidon tai rangaistuksen kohde, vaan osallinen sopimuksen tekemisessä, vahinkojen korjaamisessa ja niiden tekijöiden poistamisessa, jotka johtivat rikokseen. Vaikka sovittelussa asianosaiset voivat keskenään sopia mitä tulisi tehdä, on sovittelijan silti omalla ammattitaidollaan varmistettava saavutettavan sopimuksen kohtuullisuus. Sana korjaava oikeus viittaakin jo sovittelussa esille nousevaan aineellisten ja henkisten vaurioiden/vahinkojen korjaamiseen. Kohteina voivat olla osapuolten itsearvostus, sosiaaliset suhteet ja itsemääräämisoikeus. Vastuunoton kohdalla tekijä voi häpeästä ja syyllisyydestä siirtyä omalla aktiivisuudellaan katumukseen ja korvaukseen, jotka hän voi suorittaa uhrille. Näin tekijä saa mahdollisuuden ottaa vastuuta, saada anteeksi ja korvata aiheuttamiaan vahinkoja. Näin hänen itsehallintansa paranee, ja uusintarikollisuuden mahdollisuus vähenee. Restoratiivisessa oikeudessa ajatuksena on, että prosessi voi olla jopa tärkeämpi kuin itse lopputulos, koska tärkeitä arvoja opetellaan prosessin aikana, ei tuomitsemisen, hoidon tai rangaistuksen kautta.

Vapaalla keskustelulla on avain asema restoratiivisessa prosessissa. Tärkeää on aikaan saada luotettava ilmapiiri, jotta asianosaiset voisivat avoimesti keskustella tapahtuneesta. Tilanne mahdollistaa merkityksellisen dialogin ja todenpuhumisen. Ilmapiiri on

kunnioittava, keskustelu on luottamuksellista, eikä toisen vahingoittamisen tunnetta ole havaittavissa. Rikollinen teko hylätään, mutta keskustelu on kunnioittavaa. Tunteilla on suuri merkitys rikoksen tekemisessä että siitä toipumisessa. Muiden sekä omien tunteiden kohtaaminen vähentää uusintarikollisuutta. Restoratiivisessa oikeudessa konfliktit tarjoavat pedagogisen mahdollisuuden yhteisön normien ja arvojen selventämiseen, ja kriisien voidaankin sanoa olevan eräänlaisia kehitystehtäviä. Restoratiivinen prosessi onkin eräänlainen empatian oppitunti. Tärkeänä osana restoratiivisessa rikoskontrollissa on yhteisö. Läheisten läsnäolo sovittelussa auttaa aikaan saamaan toteutettavissa olevia ja pysyviä ratkaisuja. Rehabilitaatio eli ongelmakeskeisyys on keskeisellä sijalla restoratiivisessa menettelyssä, jossa konfliktin taustalla olevia ongelmia pyritään ratkaisemaan. Tarvittaessa asianosaisten ohjaaminen sosiaali- ja terveystalveluiden piiriin voi olla hyödyllistä. Win-win mahdollisuus (kumpikin voittajia) sekä luovat ratkaisumahdollisuudet edesauttavat saavuttamaan myönteisen lopputuloksen molemmille osapuolille. (Elonheimo 2003)

Sovittelu onkin restoratiivisen oikeuden yleisimmin käytetty sovellus. Muita käytössä olevia sovittelun muotoja ovat läheisneuvonpito, vertaissovittelu, sosiaalinen sovittelu, työyhteisösovittelu, monikulttuurinen sovittelu, perheasioiden sovittelu, läheissovittelu, ympäristöasioiden sovittelu, kansainvälinen sovittelu sekä tuomioistuinsovittelu. (Mäkeläinen & Siira 2002)

Omakohaista kokemusta restoratiivisesta oikeudesta itselleni on kertynyt kolmen vuoden ajalta toimiessani vapaaehtoisena rikos- ja riita-asioiden sovittelijana sekä lähi- ja parisuhdeväkivallan sovittelijana. Kokemuksesta voin yhtyä edellä mainittuihin kuvauksiin korjaavasta oikeudesta. Vapaalla keskustelulla voidaan saada aikaan merkittävä muutos sovittelun ilmapiirissä. Juuri ilmapiirin merkitys mielestäni on onnistuneen sovittelun kannalta merkittävän suuri. Omissa kokemuksissani rikos- ja riitatilanteiden sovittelijana korostuvat keskustelun merkitys hyvässä ja kunnioittavassa ilmapiirissä. Sovittelussa esille nousevat tunteet vaikuttavat kokonaisuudessaan sovittelun kulkuun. Näin ne vaikuttavat myös vapaaseen keskustelun mahdollisuuteen. Moraalitunteiden vaikutuksesta sovitteluun on tutkittu aika vähän. Jukka-Pekka Takalan (1998) tutkimuksessa esille nousivat tapaukset, joissa aikaan saatiin ratkaisu, joka ilman sovittelua olisi jäänyt todennäköisesti tavoittamatta. Nuorten kohdalla restoratiivisuuden (korjaavan oikeuden) tärkeys nousee

mielestäni hyvin esille. Takalan (1998) tutkimus puhuttelee ja tukee mielestäni hyvin tehtyä tutkimusta sovittelun vaikutuksesta nuorten elämään (Mäkeläinen & Siira 2002). Tutkimuksessa tarkasteltiin sitä millaisia vaikutuksia sovittelusta saaduilla kokemuksilla on ollut nuorten elämönhallinnalle? Saadut tulokset puhuvat paljon restoratiivisen oikeuden puolesta. Tuloksista voidaan päätellä sovittelulla olleen merkittävä rooli asioiden korjaamisessa.

3.3 Sovittelun nykytilanne vuonna 2009

Sovittelutoiminta oli ennen lain voimaantuloa yksittäisten kuntien vapaaehtoisesti ylläpitämää toimintaa. Sovittelulain mukaisesti aluehallintovirastolla on vastuu sovittelutoiminnan järjestämisestä. Palvelut voidaan järjestää sovittelulakia noudattaen niin että aluehallintovirasto tekee 1)kunnan kanssa toimeksiantosopimuksen, jolla kunta sitoutuu huolehtimaan palvelun tuottamisesta omalla alueellaan ja/tai muidenkin kuntien tai niiden osien alueella, tai 2) muun julkisen tai yksityisen palvelun palveluntuottajan kanssa sopimuksen, jolla palveluntuottaja sitoutuu huolehtimaan palvelun tuottamisesta sovitulla alueella. Jollei palveluja saada jollakin alueella tuotetuksi edellä mainituilla tavoilla, aluehallintoviraston tulee tuottaa alueen palvelut palkkaamansa henkilöstön avulla tai muulla sopivaksi katsomallaan tavalla. (SovL, 7-8§.)

Aluehallintovirasto huolehtii myös sovittelutoimintaan osallistuvien henkilöiden koulutuksista niin alueellisesti kuin valtakunnallisestikin. Sovittelussa tärkeitä yhteistyötahoja ovat syyttäjäviranomaiset ja poliisi. Valtakunnallisia järjestöjä ovat Suomen Sovittelun Tuki ry sekä Suomen sovittelufoorumi ry (SSF). Suomen Sovittelun tuki on vuonna 1991 sovittelussa mukana olevien tahojen perustama yhdistys, jonka tarkoituksena on edistää ja tukea valtakunnallisesti sovittelutoimintaa, ja toimia samalla jäsentensä yhdyselimenä. Yhdistys tuottaa koulutus- ja esittelymateriaalit sekä mahdollistavat valtakunnalliset sovittelijoiden neuvottelupäivät.

2003 perustettu Suomen Sovittelufoorumi ry (myöhemmin käytän lyhennettä SSF) on Pohjoismaisen sovittelufoorumin jäsenjärjestö, ja heidän hallituksensa edustaa koko sovittelun aluetta asiantuntijuuden ja eri sidosryhmien kautta. SSF on riippumaton ja

vapaaehtoinen kansalaisjärjestö, jonka tavoite on vaikuttaa ja osallistua yhteiskunnan kehittämiseen syventämällä kansanvaltaa ja parantamalla sovittelun kautta yhteiskunnan hyvinvointia. SSF on mukana järjestämässä kansainvälisiä konferensseja, sekä on mukana kansainvälisessä sekä pohjoismaisessa sovittelun kehittämistyössä. Myös kansalliset sovitteluhankkeet ovat tulleet tutuiksi SSF:n kautta, esimerkkinä koulumaailmassa toimiva vertaissovitteluhanke (2006–2007).

Kansainvälisesti ajatellen Suomen sovittelujärjestelmä on hyvin kehittyntä ja sitä käytetään rikosasioiden yhteydessä runsaasti verrattuna muihin maihin. Suomen sovittelun tilanne herättääkin kiinnostusta muualla maailmassa. Kansainvälisesti yhteistyötä tehdään pohjoismaisessa yhdistyksessä (Nordiskt forum för medling och konflikthantering) sekä vuonna 2000 perustetussa eurooppalaisessa sovittelijayhdistyksessä (European Forum for Restorative Justice), jonka yhtenä perustajajäsenenä Suomen Sovittelun Tuki ry on.

Suomella oli etuoikeus olla mukana vuosina 2003–2006 19 Euroopan maata käsittävässä COST A 21- tutkimus- ja kehittämisohjelmassa. Ohjelmassa selvitettiin sovittelun prosessia sekä yhteistyötä viranomaisten kanssa, sovittelun uusia toimintamuotoja, viranomaisten ja sovittelijoiden koulutusta, sovittelulainsäädännön ja sovittelun suhdetta rikoslainsäädäntöön, sovittelun taustateorian (restoratiivinen oikeus) kysymyksiä sekä rikosoikeusjärjestelmän toimintaa. Kansainvälisellä toiminnalla on tulevaisuutta ajatellen vahva jalansija Suomen sovittelun kehittymisessä, sillä kokemusten vaihdolla ja yhteistyöllä on merkittävä rooli sovittelun elinvoimaisuutta ajatellen. (Iivari 2007, 12–14.)

Omasta mielestäni sovittelun nykytilanne on hyvä. Kansainvälisesti Suomen sovittelutoiminta on arvostettua. Itse uskon sovittelun saaneen pysyvän jalansijan normaalin oikeuskäsittelyn rinnalle. Sovittelutoiminta tulee mielestäni laajenemaan ja saamaan erityistä huomiota sen positiivisten vaikutusten vuoksi. Myös sovittelu on mielestäni tällä hetkellä tasapainossa perinteisen oikeuskäsittelyn kanssa.

Mielipidettäni tukee tehty tutkimus sovittelusta viranomaisen näkökulmasta. Tässä Heidi Krug-Solakujan (2009) tekemässä opinnäytetyössä tuli esille poliisin ja syyttäjän näkemykset sovittelun asemasta perinteiseen oikeuskäsittelyyn verrattuna. Kummatkin viranomaiset olivat sitä mieltä, että sovittelun vapaaehtoisuus ja irrallisuus

viranomaistahoista on sen keskeisiä periaatteita. Samalla todettiin että sovittelu tuskin voisi toimia yhtä tehokkaasti jos vapaaehtoisten tilalla toimisi ammattilaiset, tai toiminta olisi sidottu johonkin viraston toimintaan. Samassa tutkimuksessa esille nousivat myös viranomaisten näkemykset sovittelun kehittämistä. Yleisesti kehittämisen kohteita ei havaittu, mutta joitakin toiveita juridisen lisäkoulutuksen puolesta heräsi. Viranomaisten toivomus oli, että sovittelijat jatkaisivat mahdollisimman pitkään vapaaehtoistyössään, sillä kokemus sovittelusta antaa parasta koulutusta sovittelijana toimimiseen. Tähän ajatukseen on helppo yhtyä.

Riita-asioiden sovittelu käräjäoikeudessa on mielestäni tulevaisuuden asia. Tässä sovittelumuodossa sovittelijana toimii käräjäoikeuden tuomari. Kyse on riita-asioiden sovittelusta, joka on yksi haastava sovittelun muoto. Aiheesta on tehty tutkimus Laurea-ammattikorkeakoulussa Lahdessa 2009 (Pasanen 2009). Tutkimus käsittelee sovittelua käräjäoikeudessa sekä sitä millaisia haasteita sovittelijan rooli asettaa käräjäoikeuden tuomarille hänen toimiessaan sovittelijana. Työssä esille nousee näkemys siitä, millaisissa tilanteissa riidan osapuolille asian ratkaiseminen sovittelussa olisi parempi vaihtoehto oikeudenkäyntiin verrattuna. Mielestäni työ oli hyvin mielenkiintoinen. Käräjäoikeudessa sovittelu on haastavaa. Asiakkailta ei useinkaan ole tietoa mahdollisuudesta käyttää sovittelua käräjäoikeudessa, ja heitä tulisikin asiasta tiedottaa tämänhetkistä enemmän. Uskon että tulevaisuudessa tämänlainen sovittelu lisääntyy.

3.4 Sovittelua ohjaava lainsäädäntö

Sovittelutoiminnan kehittämisessä tärkeässä roolissa ovat olleet erilaiset työryhmät, sekä terveyden- ja hyvinvoinnin laitos THL. Lailla säätelemättömään rikosasioiden sovittelujärjestelmään liittyi eräitä ongelmakohtia, joten toiminnan saattaminen lakisääteiseksi toiminnaksi nähtiin tarpeelliseksi. Ongelmakohtina oli sovittelun saatavuus. Jokaisella paikkakunnalla sovittelutoimintaa ei ollut, mikä aiheutti kansalaisten keskuudessa yhdenvertaisuuden puutetta, koska sovittelulla on merkittävä vaikutus niin asianosaisen oikeusturvaan, poliisin, syyttäjän kuin tuomioistuimenkin päätöksiin.

Vuonna 1991 voimaan tulivat uusitut säännökset toimenpiteistä luopumiselle, ja niiden esitöissä sovittelu mainittiin yhtenä perusteena. Sovinto tuli rikoslainsäädännössä yhdeksi syyttämättä ja tuomitsematta jättämisen perusteeksi vuonna 1997. Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa (11.7.1997/689) 8§:n mukaan syyttäjä voi jättää syytteen nostamatta, ottaen huomioon tekijän ja asianomistajan välillä saavutettu sovinto. Sovinto on säädetty rangaistusta lieventäväksi seikaksi rikoslain yleisiä oppeja koskevien säännösten uudistamisen yhteydessä. Siksi on erityisen tärkeää turvata sovittelupalveluiden valtakunnallinen saatavuus, huolehtia sen laadukkuudesta, ja yhdenmukaisten sääntöjen ja menettelytapojen noudattamisesta.

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos asetti selvityshenkilön, tutkimuspäällikkö Juhani Iivarin, kartoittamaan vuonna 2000 sovittelun laajuuden, kustannukset, sovittelun tarpeet kunnissa ja organisoinnin, ja hänen tuli antaa ehdotus siitä, kuinka sovittelutoiminta tulisi järjestää, jotta valtakunnallinen saatavuus sovittelun saralla säilyisi. Laki rikosasioiden- ja eräiden riita-asioiden sovittelusta, (1015/2005) annettiin 9.päivänä joulukuuta 2005, ja laki astui voimaan 1.1.2006 alkaen. Lakia täydentää 12.4.2006 annettu valtioneuvoston asetus rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta. (Iivari 2007, 9-11.)

Laissa säädetään sovittelutoiminnan hallinnollisesta organisoinnista, valtion korvauksesta toiminnan kustannuksissa sekä rikosasioiden ja lähinnä niihin liittyvien vahingonkorvauksien menettelystä sovittelua toteutettaessa. Eräiden muiden riita-asioiden ja riitaisten hakemusasioiden sovittelusta yleisissä tuomioistuimissa säädetään erikseen. Muutoksia, joita laki toi mukanaan, olivat rikosasioiden sovittelun laajenemisen koko maan kattavaksi palveluksi, joka rahoitetaan valtion turvin. Aluehallintovirastolla on vastuu valvoa ja huolehtia siitä, että kaikille kansalaisille, asuinkunnasta riippumatta, on sovittelupalveluita tarjolla. Näin ollen kaikki rikosasian asianosaiset ovat yhdenvertaisessa asemassa sovittelun mahdollisuuden suhteen. (Sovittelutyöryhmän mietintö, 1)

Sovittelulain myötä sosiaali- ja terveysministeriölle kuuluvat sovittelun yleinen johto, valvonta ja ohjaus. Sosiaali- ja terveysministeriön yhteydessä toimii valtioneuvoston kolmeksi vuodeksi kerrallaan asettama rikosasioiden sovittelun neuvottelukunta. Tämän neuvottelukunnan tehtävistä säädetään erikseen valtioneuvoston asetuksella.

Neuvottelukunnan tehtävänä on

- 1) seurata ja arvioida sovittelun kehitystä ja tutkimusta sekä tehdä kehittämis ehdotuksia
- 2) edistää yhteistyötä sovittelun kehittämisessä eri hallinnonalojen, järjestöjen ja muiden tahojen kesken
- 3) seurata ja edistää lain yhdenmukaisten soveltamiskäytäntöjen toteutumista
- 4) tehdä sisällöllisiä linjauksia sovittelutoiminnan ohjeistamiseen
- 5) seurata sovittelun kansainvälistä kehitystä ja osallistua sovittelua koskevaan kansainväliseen yhteistyöhön
- 6) suorittaa sosiaali- ja terveysministeriön määräämät muut tehtävät neuvottelukunnan tavoitteen toteuttamiseksi. (Iivari 2007, 11–12.)

3.5 Sovittelun tarkoitus ja merkitys

Sovittelu tarjoaa erilaisen mahdollisuuden ratkaista rikos- ja riita-asioita. Johtavana ajatuksena sovittelussa on ”maallikkomainen” ongelmanratkaisu tapa, jolla pyritään lieventämään tai poistamaan rikoksen osapuolille aiheutuneita henkisiä tai aineellisia haittoja. Ongelmanratkaisutapa on osapuolten ehdoilla toimivaa mutta myös oikeuslaitoksen odotukset huomioivaa toimintaa. Sen sijaan että keskityttäisiin tarkastelemaan sitä, onko tekijä rikkonut jotain oikeuden asettamaa normia, pääpisteinä ovatkin osapuolten väliset inhimilliset suhteet sekä tapahtuneet oikeudenloukkaukset ja niiden korjaamiset. Tapaamisissa katse on tulevaisuuteen päin, yhdessä mietitään rakentavia ratkaisuvaihtoehtoja, sen sijaan että etsittäisiin syyllistä tai tilanteen aiheuttajaa. Luovien ratkaisujen mahdollisuus syntyy antamalla kaikille mahdollisuus esittää oma näkökantansa asiasta, ja toisen näkökulman ymmärtämisestä. Aina ei kuitenkaan sovintoa synny, ja ongelmiin ei löydy osapuolia tyydyttävää ratkaisua. Tällöin epätydyttävän ratkaisun sietäminen on oppimisen paikka. Ehkä tyydyttävä ratkaisu löytyy vasta myöhemmin. Varsinkin eri kulttuuritaustat omaavat osapuolet voivat sovittelussa törmätä vastaavanlaiseen tilanteeseen. (Iivari 2007)

Sovittelun yhtenä päämääränä on vaikuttaa yhteiskuntaamme rikollisuutta hillitsevästi/vähentävästi, ja samalla lisätä yleistä sovinnollisuutta. Tavoitteena on myös

erityisesti nuorten rikoksenteekijöiden kohdalla vaikuttaa kehittävästi heidän vastuuntuntoonsa, uhriksi joutuneiden aseman helpottaminen, ja tarjota vapaaehtoisuuteen perustuva, vaihtoehtoinen menettelymuoto ratkaista rikos- ja riita-asioita. Sovittelun tavoitteena on sopimus, joka tyydyttää jokaista osapuolta ja on kokemuksena oikeudenmukaisesti ratkaistu. Lisäksi prosessissa pyrkimyksenä on vahingonkorvaaminen, anteeksipyyttäminen, sekä vastuun kokeminen uhrista (Mäkeläinen & Siira 2002, 83.)

Pirjo Mäkeläisen ja Johanna Siiran (2001, 93–94) tekemän tutkimuksen mukaan nuoren rikoksenteekijän kannalta tärkeitä oivalluksia olivat oppiminen toimintaan perustuvan kokemuksen kautta sekä oivallus siitä että voidaan toimia toisellakin tavalla. Sovittelusta saamansa kokemuksen kautta ja vastuullisuuden vahvistuttua nuori käsittelee tapahtunutta asiaa refleksiivisesti sekä omakohtaisena prosessina, jolloin vastuu toiminnasta ja omasta itsestään vahvistuu. Nuorten kohdalla korostui mahdollisuus keksiä uusia ratkaisutapoja, mutta myös aikaisempi elämänhistoria, aikaisempi toiminta sekä arvot ja asenteet vaikuttavat suuresti sovitteluprosessiin sekä siihen liittyvään sopimukseen.

Itselläni on kokemusta monista nuorten kanssa tehdyistä sovitteluista. Juuri nuorten kohdalla vastuuntunnon kehittämisen merkitys korostuu. Usein sovittelussa voi nähdä rikoksenteekijän katuvan todenteolla aiheuttamaansa harmia, ja se tulee esille myös käydyssä vapaassa keskustelussa osapuolten kanssa. Seuraavassa esimerkki sovittelussa vastuu itsestä ja toiminnasta ja vastuunkannosta korostuivat erityisen hyvin.

Eräissä pitämässäni pahoinpitelyn sovittelussa kaikki osapuolet olivat nuoria, alle 18-vuotiaita. Tapahtuneessa iltaa oli vietetty paikallisessa nuorten suosimassa diskotapahtumassa, ja alkoholiakin oli nautittu illan aikana. Tilanne alkoi kärjistyä jo tapahtumapaikan sisällä, jossa esiintyi tönimistä ja toisen pilkkaamista sanallisesti. Varsinainen pahoinpitely tapahtui ulkona, ja siinä osallisena oli kaiken kaikkiaan 10 nuorta mieshenkilöä. Pahoinpitelyä oli jatkunut kauan aikaa, mutta suurimmilta vammoilta kuitenkin vältyttiin. Aloite sovitteluun tuli poliisilta, jonne tieto pahoinpitelystä tuli uhrin vanhempien kautta. Kaikki osapuolet suostuivat sovitteluun. Sovittelussa asiasta keskustelumme selvisi, että uhri sekä tekijät olivat keskenään hyviä kavereita ennen tapahtumaa, ja jokainen osapuoli

haluaisi sopia tapahtuneen sekä saada kaverisuhteet takaisin siihen, mitä ne olivat ennen tapahtunutta pahoinpitelyä. Pojat keskustelivat aktiivisesti tapahtuneesta, ja ymmärsivät sen, mitä olisi voinut tapahtua pahoinpitelyn seurauksena. He myös kertoivat tämän olleen ensimmäinen kerta kun joutuivat tappeluun. Jokaista sovittelun osapuolta harmitti tapahtunut asia, ja he kertoivat ensi kerralla olevan viisaampaa keskustella asioista, kuin ryhtyä tappelemaan. Sovittelussa esille nousi hyvällä tavalla nuorten vastuun kanto sekä asian ymmärtäminen toisen osapuolen näkökulmasta. Asianosaiset saivat myös korjattua keskinäiset välit siihen mitä ne olivat ennen tapahtunutta pahoinpitelyä. Nuoret ottivat vastuun teoistaan sekä ymmärsivät kuinka olisi voinut tapahtua, ja mitä sitten asiasta olisi tullut seuraamuksia. Sovittelu sujui hienolla tavalla nuorten kanssa. Tämä on hyvä esimerkki siitä, kuinka sovittelulla voidaan saada hyvää aikaiseksi.

Lisäksi on hyvä huomata, että onnistunut sovittelu voi olla monin eri tavoin asianosaisille positiivisesti vaikuttava asia. Henkisten ja aineellisten haittojen lieventäminen ja poistaminen sekä vahingonkorvausten saamisen mahdollisuus varmemmin, nopeammin ja kenties kattavammin ovat sovittelun etuja verrattuna normaaliin oikeudenkäyntiprosessiin, ja siinä määrättäviin korvauksiin.

Nuorten kohdalla sovittelulla on erityinen merkitys vastuun ottamisessa ja kasvamisessa. Nuorella rikoksenteijällä on myös mahdollisuus kehittää vastuuntuntoa ja näin ollen ennaltaehkäistä mahdollisesti uutta alkavaa rikoskierrettä. Tämän saavuttamiseksi sovittelu tarjoaa seuraavia keinoja:

- 1) Nuori kohtaa tekonsa uhrille aiheuttamansa seuraukset ja joutuu ottamaan itse vastuun teostaan.
- 2) Sovittelussa nuori voi käsitellä ja ratkaista aiheuttamiaan ongelmia hyväksyttävällä ja turvallisella tavalla. Sovittelu tarjoaa näin mahdollisuuden oppimiseen.
- 3) Sovittelu antaa nuorella mahdollisuuden hyvittää, korvata ja korjata tehty vahinko tai vääräys. Tällä on myönteistä merkitystä nuoren itsetunnon kannalta.

Sovittelu säästää myös huomattavasti poliisin, tuomioistuimien, sekä syyttäjien työtä. Lisäksi sen hyötyvaikutuksia voidaan sanoa olevan uusintarikollisuuden väheneminen ja yleisen turvallisuuden vahvistuminen. Aineellisten korvausten lisäksi asianomistajien saama hyvitys, asiallisen tiedon lisääntyminen ja pelon väheneminen, sekä asianosaisten tunne-elämän positiiviset muutokset ja mahdollisuus henkiseen kasvuun ja vastuunottoon määritellään myös sovittelun aikaan saamiksi säästöiksi. (Iivari 2007, 19–20.)

Omat havaintoni nuorten parissa tekemistä sovitteluista tukevat aikaisemmin tehtyjä tutkimuksia nuorista sovittelun osallisena. Yhtenä tehtynä tutkimuksena voin mainita yhteiskuntatieteiden tohtori Ossi Eskelisen (2005) tekemän selvityksen sosiaali- ja terveysministeriön toimeksiannosta vuosien 1998–2000 aikana, jossa hän tutki alle 15-vuotiaiden lasten rikosten sovittelua kuudella paikkakunnalla. Soviteltavia juttuja mukana selvityksessä oli yhteensä 250 ja niissä oli epäiltynä kaikkiaan 367 lasta. Tutkimuksen tuloksina voidaan mainita seuraavaa:

- Rikosten sovittelussa olleista alle 15-vuotiaista lainrikkajista 50–60 prosenttia lopetti selvityksen mukaan lainvastaiset teot sovittelun jälkeen.
- Enemmistö kaikista sovittelun osapuolista koki hyötyneensä sovittelusta.
- Sovittelijat arvioivat, että varhaisella puuttumisella lapsen rikosura voidaan katkaista alkuunsa.
- Huoltajat pitivät puolestaan tärkeänä, että lapsi saatiin ajoissa kiinni.
- Nuoret asianomistajat kokivat hyötyneensä siitä, että tekijä pyysi anteeksi, eikä vastapuolta tarvinnut enää pelätä. Sovittelun myötä tuli helpottunut olo.
- Alle 15-vuotiaat tekijät kokivat sovittelun järkevänä ja kannattavana ratkaisuna, joka oli myös heidän omaksi parhaakseen.

Eskelisen tekemän tutkimuksen tulokset tukevat Mäkeläinen & Siiran (2001) tekemää tutkimusta, josta kävi ilmi että nuoren rikosentekijän kannalta tärkeitä tuloksia olivat oivallukset toimia toisella tavalla, vastuu toiminnasta ja omasta itsestään. Näissä kahdessa tutkimuksessa korostuivat kasvatuksellisuuden merkitys nuorten kohdalla sovittelutoiminnassa. Nuorilla itsellään oli sovittelujen myötä tullut tunne ”oman järjen käytöstä”, ja näin ollen rikollisuuden pois jäämisestä heidän elämässään. Sovittelu oli siis pysäyttänyt nuoren miettimään elämäänsä. Sovittelun kasvatuksellisista vaikutuksista on

selvää näyttöä juuri nuorten kohdalla. Nuorilla on elämä edessä, ja kaikki keinot elämänhallinnan tukemiseksi ovat tarpeen. Sovittelulla on suuri merkitys rikollisuuden vähentämiseksi, lopettamiseksi ja ennen kaikkea sovinnollisuuden lisäämiseksi. Sovittelun osapuolilla on suurin vastuu sovittelun lopputuloksesta. Sovittelussa tapahtunutta asiaa ja sen seurauksia käsitellään myös tunnetasolla, mikä antaa mahdollisuuden asioiden uudelleen näkemiseen ja kohtaamiseen.

Esimerkkitapauksessa sovittelussa oli 5 nuorta poikaa, ja kyseessä oli virallisen syytteen alainen rikos, pahoinpitely. Tapaus oli sen verran törkeä, koska pahoinpitelyä oli jatkunut noin tunnin ajan, sekä siinä oli mukana useita tekijöitä. Asianosaiset olivat nuoria 16 vuotiaita. Sovittelussa mukana olivat kaikkien asianosaisten vanhemmat, ja kaksi vapaaehtoista sovittelijaa. Aluksi tilanne näytti heikolta sovittelusopimusta ajatellen, mutta ajan myötä tilanne helpottui, ja pääsimme keskustelemaan tapauksen kulusta yhdessä. Asiaa vaikeutti se, että tapauksen kulku oli aika sekava, sillä asianosaiset olivat olleet tapahtumahetkellä päihteiden vaikutuksen alaisina. Tässä sovittelussa esille nousi hienolla tavalla se, kuinka tunnelma ja koko sovittelutilanne voi muuttua asioiden edetessä. Aluksi asianosaisista kukaan ei halunnut puhua mitään, ei vastata kysymyksiin, tai muullakaan tavalla olla osallisina tilanteessa. Tilannetta varjosti synkkä hiljaisuus, ja asioiden lukkiutuminen paikoilleen. Vähitellen sovittelijan keskusteltua asioiden tärkeydestä, ja siitä että kyse on poikien edusta ja tilanteesta, alkoivat asianosaisten päät nousta pöytien päältä, ja pieniä toivon merkkejä sovittelun pelastamiseksi löytyä. Vanhemmat olivat esimerkillisesti mukana sovittelussa, he kannustivat lapsiaan rohkeasti keskustelemaan tapahtuman kulusta, ja omista tunteistaan. Asianosaiset kertoivat teon jälkeisistä tuntemuksista, ja sanoivat katuvansa tapahtumaa jälkeenpäin. Jatkossa he turvautuvat väkivallan sijasta puhumiseen, näin jokainen omalta osaltaan kertoi. Korvausten osalta päädyimme satojen eurojen sijasta uusien vaatteiden ostamiseen. Tämän asianosaiset hoitaisivat yhdessä tuumin. Sovittelusta huokui asianosaisten katumus tekoa kohtaan, ja uskon että tapausta käsitellessämme jokaiselle asianosaiselle jäi pysyvästi mieleen tunteet, jotka nousivat esille sovittelun aikana. Sovittelu oli hyvin

kasvatuksellinen tapahtuma, ja siinä kulminoituivat sovittelun hyvät tavoitteet. Palaute vanhemmilta sovittelusta oli erittäin positiivista ja kannustavaa vapaaehtoisille sovittelijoille. Tämä esimerkkitapaus jäi mieleen pitkäksi aikaa.

4 SOVITTELU KÄYTÄNNÖN TOIMINTANA

Nykyisin sovittelu on lain mukaan mahdollistettava jokaiselle, asuinpaikasta riippumatta. Se että sovittelutoiminta säilyy jokaiselle kansalaiselle tasavertaisena toimintana, vaatii kovasti työtä, ja yhteisiä pelisääntöjä. Tätä helpottaa se, että Suomi on jaettu alueisiin, joissa jokaisessa on oma sovittelutoimisto. Sovittelutoimistoissa työskentelevät sovitteluohjaajat toimivat vapaaehtoisten sovittelijoiden tukena ja ohjaajana. He myös selvittävät aina sovittelun edellytykset tapauskohtaisesti, ja päättävät sovitteluun ottamisesta.

Sovittelussa keskeisellä sijalla ovat vapaaehtoiset sovittelijat. Sovittelussa heitä on aina kaksi. Sovittelulain mukaan sovittelijana voi toimia henkilö, joka on suorittanut sovittelutoimintaan perehdyttävän koulutusjakson, sekä jonka katsotaan muullakin tavoin soveltuvan vapaaehtoiseksi sovittelijaksi. Lähisuhdeväkivallan sovittelussa sovittelijalta vaaditaan erikoistumiskoulutus. Sovittelutoiminnan vastuuhenkilöllä ja sovittelun ohjaajalla tulee olla tehtävään soveltuva ammattikorkeakoulututkinto, mutta erityisestä syystä tehtävään voidaan ottaa henkilö, jolla on hyvä perehtyneisyys sovittelutoimintaan sekä sen suunnitteluun ja ohjaamiseen. (SovL, 10§)

Yleisesti julkista keskustelua on herättänyt vapaaehtoisten sovittelijoiden koulutus ja pätevyys toimia sovittelijoina. Keskusteluissa on pohdittu sitä, pitäisikö sovittelijoiden olla ammattilaisia, siis koulutukseltaan pitkän koulutuksen saaneita sosiaalialan ammattilaisia. Mielestäni peruskoulutus antaa pohjan toimia vapaaehtoisena sovittelijana, mutta suuren lisän koulutukseen antavat tehdyt sovittelut. Säännölliset jatkokoulutukset sekä täydentävät koulutukset kuuluvat tietysti olennaisena osana vapaaehtoisille sovittelijoille. Toki alalle haluavan on omattava tietynlainen luonne, jotta hän voi työskennellä vaadittavalla tavalla. Heidi Krug – Solakujan (2009) tutkimuksessa poliisiin ja syyttäjän näkökulmasta katsottuna kehittämisen kohteeksi sovittelijoille nousi juridisen lisäkoulutuksen toive. Heidän mielestään peruskurssi antaa tietyn pohjan sovittelijana työskentelemiseen, mutta kokemus sovittelusta antaa parasta koulutusta sovittelijana toimimiseen. Olen tässä asiassa samaa mieltä. Toki meitä sovittelijoitakin on hyvin eriluontoisia, ja jokaisella sovittelijalla on takana oma elämänhistoria ja kokemukset siitä. Toisilla varsinainen työ voi olla

sellaisella alalla, että se tukee vapaaehtoisena sovittelijana olemista. Itselläni sosiaalialalla työskentely on merkittävä tuki sovittelijana työskentelemiseen.

Se mitä itse sovittelijat pitävät tärkeänä nousi esille Kaija Ågrenin (2002, 35–37) tekemässä pro gradu tutkimuksessa Sovitteluahan se on koko elämä, jossa pääpaino on vapaaehtoisten sovittelijoiden näkökulmassa rikos- ja riita-asioiden sovittelussa. Tutkimus oli kvalitatiivinen haastattelututkimus, jossa mukana oli kahdeksan vapaaehtoista sovittelijaa Jyväskylältä. Tutkimuksessa Ågren selvitti sovittelijoiden asemaa, ja sitä riittääkö sovittelijoille peruskoulutus vai pitäisikö sovittelijoiden olla ammattityöntekijöitä? Toiminnan turvaamiseksi ja sovittelun statuksen nostamiseksi tarvittaisiin sovittelijoiden mielestä myös ammattimaisia sovittelijoita vapaaehtoisten lisäksi. Haastateltavat korostivat perustavimpana ja tärkeimpänä asiana sovittelussa sovinnollisuutta ja mahdollisuus luoda osapuolten vuorovaikutukselle hedelmällinen tilanne. Mahdollisuutta tunteiden käsittelylle pidettiin tärkeänä. Nuorten kohdalla mahdolliset kasvatukselliset vaikutukset nousivat tärkeälle sijalle. Sovittelijan roolissa tärkeimpänä tehtävänä he näkivät osapuolten auttamisen yhteisen ratkaisun löytämiseen. Sovinnollisuuden edistäminen kaikilla elämän osa-alueilla sekä sovittelun hyöty yhteiskunnalle nousivat selvästi esille tehdystä tutkimuksesta.

Tutkimuksen teon aikana sain itse kyselyn koskien Pohjois-Suomen vapaaehtoisten sovittelijoiden tuen ja lisäkoulutuksen tarpeesta. Kysely on osa Kajaanin Ammattikorkeakoulussa tehtävää opinnäytetyötä. Siinä kyselyllä selvitetään minkälaista tukea Pohjois-Suomen vapaaehtoiset sovittelijat saavat sovitteluprosessin aikana ja millaisella koulutuksella olisi tarvetta. Tämä opinnäytetyö mahdollistaa sovittelijoiden vaikuttavuuden koulutustarjonnan ja yhteisten sovittelijoiden tapaamisten suunnittelussa. Tämä osoittaa sen, että sovittelusta ollaan toimintana yhä vain enemmän kiinnostuneita, ja meidän vapaaehtoistensovittelijoiden työn tärkeys ja sen jatkuminen nähdään tärkeänä. (Tervonen)

Vapaaehtoisuus sovittelutoiminnassa korostuu siinä, että jokaisella osapuolella, niin asianosaisilla kuin vapaaehtoisilla sovittelijoillakin, on mahdollisuus itse päättää, haluavatko he osallistua sovitteluun. Sovittelijoilla on mahdollisuus jäädä itsensä, jos he

esimerkiksi kokevat olevansa asianosaisten kanssa läheisiä tai muuten läheisessä suhteessa tapauksen kanssa.

Sovitteluohjaajien toimesta sovittavat tapaukset lähtevät eteenpäin vapaaehtoisille sovittelijoille. Sovittelutoimiston tehtävänä on seurata sovittelusopimuksen toteutumista ja ilmoittaa sovittelusopimuksen täyttymisestä oikeusviranomaisille. Sovittelu voi toteutua sellaisissa rikoksissa tai riita-asioissa, joissa toinen osapuoli on luonnollinen henkilö. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi kahden yhtiön/yrityksen välisiä rikos- tai riita-asioita ei voida sovittaa, koska yhtiö/yritys ei ole luonnollinen vaan juridinen henkilö. (Iivari 2007)

Seuraavassa kappaleessa tuon esille millaisia asioita voidaan sovittaa sekä viranomaisen roolin sovittelutoiminnassa.

4.1 Sovittavat asiat

Sovittelulaissa ei suoranaisesti rajata minkäänlaisia rikostyyppjä tai rikosnimikettä sovittelumahdollisuuden ulkopuolelle. Kaikkia rikoksia voidaan periaatteessa sovittaa, jos vain SovL:n 2§:n mukaiset yleiset edellytykset täyttyvät. Toki tietynlaisten rikosten nähdään soveltuvan sovitteluun selkeästi huonommin, näistä rikoksista voidaan mainita alaikäiseen kohdistuvat rikokset, lähisuhdeväkivaltarikokset, sekä törkeät rikokset.

Rikosasiat:

Rikos käsitteenä on kulttuurisidonnainen asia, ja se on muuttunut ajan myötä. Esimerkiksi 1700- luvulla salavuoteus (avioliiton ulkopuolinen sukupuolisuhte) oli rikos, ja kuolemanrangaistus oli voimassa jumalanpilkasta, noituudesta, kaksinnaimisesta ja vanhempien pahoinpitelystä. Asiat jotka ovat moraalisesti väärin, eivät välttämättä ole rikoksia. Laillisuusperiaate tuli voimaan 1800-luvulla, ja sen mukaan rikoksia ovat vain ne asiat, jotka ovat laissa rangaistaviksi teoiksi säädetty. Viimevuosikymmeninä ovat rikosten tunnusmerkistöt eli rikosten sanallinen kuvaaminen pyritty sisällyttämään rikoslakiin. Kuitenkin vielä joissakin muissa laissa kuten alkoholilaissa rangaistussäännökset ovat sisällytetty kyseiseen lakiin, eivätkä rikoslakiin. Jokaisen kansalaisen oikeusturvan kannalta on tärkeää tietää mikä on rangaistava teko. Rikoksesta seuraa luonnollisesti lakiin

perustuen rangaistus. Rikoksia koskevia lakeja, rikosten selvittämistä, rangaistusten täytäntöönpanoja ja tuomioistuinkäsittelyä koskevia lakeja nimitetään rikosoikeudeksi.

Vuonna 2003 Suomi – monien muiden valtioiden lisäksi – hyväksyi kansainvälistä rikostuomioistuinta koskevan sopimuksen. Se tarkoittaa että sopimusvaltioiden kansallisen rikosoikeuden rinnalle tulee kansainvälinen lainkäyttöelin, jolla on omat sääntönsä. Esimerkiksi USA ei ole hyväksynyt sopimusta, koska se ei halua kansalaistensa joutuvan tuomioistuimen eteen muualla kuin omassa maassaan.(Rikosuhripäivystys, 9)

Rikokset jaetaan rikoslaissa (19.12.1889/39) asianomistaja rikoksiin sekä virallisen syytteenalaisiin rikoksiin. Asianomistajarikokset ovat yleensä rikoslain lievemmästä päästä, kuten esimerkiksi lievät pahoinpitelyt, kunnianloukkaukset sekä vahingonteot. Sovittelun kannalta asianomistajarikokset ovat hyviä, sillä yleensä niissä korostuu asianomistajan etu yleisen edun sijaan. Näissä tapauksissa sovittelulla voidaan saada aikaan rikosprosessin loppuminen, sillä jos asianomistaja ei vaadi rikosta syytteeseen saatettavaksi, poliisin tai syyttäjän on lopetettava rikoksen käsittely. Virallisen syytteen alaisissa rikoksissa ei vastaavaa vaikutusta ole.(Maksniemi 2007, 27.)

Sovittelulaki määrittelee sovitteluun sopiviksi rikoksiksi sellaiset tapaukset, joissa rikoksen tekotapa, laatu, rikoksen uhrin ja epäillyn suhde, sekä muut seikat huomioiden soveltuvat soviteltaviksi. Sovitteluun ei ole laissa määrätty ikäraja, mutta edellytyksenä on, että osapuoli ymmärtää sovittelun sekä siinä tapahtuvien ratkaisujen merkityksen. Alaikäiseen kohdistuvaa rikosta ei saa ottaa sovitteluun, jos uhrilla ikänsä tai rikoksen laadun vuoksi on erityinen suojan tarve. Sovittelua voidaan myös soveltaa vakavampiin rikoksiin.

Riita-asiat:

Sovittelussa voidaan sovittaa erinäisiä ihmisten välisiä riita-asioita. Muuta kuin rikokseen perustuvaa vahingonkorvausvaatimusta voidaan sovittaa vain, jos riita on sen kohde ja asiassa esitetyt vaatimukset huomioon ottaen vähäinen. Sovittelulain mukaisesti riita-asia voidaan ottaa soviteltavaksi jos sen käsittelemistä sovittelussa pidetään tarkoituksenmukaisena. Ennen riita-asian ottamista soviteltavaksi asiaksi, selvitetään esimerkiksi se, voidaanko asiaa ratkaista sovittelun avulla, ja onko sovittelijan asiantuntemus riittävää asian ratkaisemiseksi. (Iivari 2007,31.)

Ryhmäsovittelut:

Toisinaan soviteltavaksi tulee nuorten ja lasten erilaisten ryhmien tekemiä rikoksia. Esimerkiksi koulujen piiristä vastaavanlaisia tapauksia esiintyy. Sovittelijoilta tällaiset sovittelut vaativat hyvää töiden organisointia ja jakoa, sekä tiivistä yhteistyötä vanhempien kanssa. Sovitteluissa, joissa asianosaisia on normaalia enemmän, tulee jokaisen nuoren kohdalla selvittää vastuukysymykset, sekä korvausasioissa yhteisvastuullisuus asiat nousevat esille. (Iivari 2007, 34)

Lähisuhdeväkivalta:

Rikoslaki ei tunne käsitettä lähisuhdeväkivaltarikos. Lähisuhdeväkivaltarikos on kuitenkin aivan jokapäiväisessä käytössä sosiaali- ja terveydenhuollossa ja käsitteen tunnusmerkit täyttävä rikos omaa aivan erityisen tiedonintressin rikossovittelulaissa. Rikossovittelun yhteydessä lähisuhdeväkivaltarikoksella tarkoitetaan väkivaltarikosta, joka on tapahtunut lähisuhteessa elävien tai lähisuhteessa eläneiden ja perheenjäsenten kesken. Lähisuhdeväkivaltarikostapausten osapuolina voivat olla aviopuolisot, avopuolisot, perheenjäsenet, kihlaparit, eronneet tai eroamassa olevat pariskunnat sekä entiset seurusteluparit. Tyypillisiä lähisuhteessa tapahtuvia väkivaltarikoksia ovat lievä pahoinpitely, pahoinpitely ja törkeä pahoinpitely. (Rikossovittelu 2008, 5-6)

Lähisuhdeväkivaltatapauksia voidaan sovittaa, mutta niiden hoitaminen edellyttää kokeneita ja syventävää erityiskoulutusta saaneita sovittelijoita. Lisäksi tarvitaan hyvin toimivia yhteyksiä sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisiin ja muihin auttaviin tahoihin. Tällaisissa sovitteluissa läheissuhde tekee sovittelun haasteellisemmaksi, ja osapuolten välillä vaikuttavat tunnesiteet voivat vaikuttaa tahdonmuodostukseen ja rationaaliseen harkintaan. Lähisuhdeväkivaltatilanteissa huomio täytyy kiinnittää siihen, ettei jompikumpi osapuoli hallitse toista osapuolta, ja näin vaarana sovittelun tarkoitusta. (Iivari 2007, 32–33)

Sovittelulaissa säädetään, että vain poliisilla - ja syyttäväviranomaisella on oikeus tehdä aloite sovittelusta rikostapauksissa, johon liittyy lapseen, aviopuolisoon, vanhempaan tai muuhun verrattavaan läheiseen kohdistunut väkivalta. (SovL 3.luku, 13§.)

Tämä aikaan saa sen, ettei lähisuhdeväkivaltatapauksia voida sovittaa ilman, ettei siitä olisi tietoa virallisessa rikosprosessissa. Perheväkivallan sovittelu on puhuttanut monella saralla, ja sen soveltavuudesta sovitteluun ollaan montaa eri mieltä.

Itse olen erikoistunut lähi- ja parisuhdeväkivallan sovittelijaksi THL:n kaksivuotisen koulutuksen kautta. Koulutuksessa itselleni varmistui tunne siitä, että sovittelu voi toimia lähi- ja parisuhdeväkivalta tapauksissa ja antaa mahdollisuuden käsitellä tapahtunutta asiaa ja sen herättämiä tunteita turvallisesti ja luottamuksellisesti. Olen myös huomannut sen, että julkisella tasolla lähisuhdeväkivallan sovittelusta on hyvinkin erilaisia mielipiteitä. Uskon että lisäämällä keskustelua aiheesta voidaan saavuttaa enemmän hyväksyntää asialle. Juuri tiedon puute ja vähäiset tutkimukset aiheesta johtavat asiasta ilmenneisiin kannanottoihin.

Olen itse työskennellessäni sosiaalialalla perustellut ja tuonut julki lähisuhdeväkivallan sovittelun positiivisia puolia, ja kuullut paljon kommentteja tiedon puutteesta tai vääristyneestä kuvasta. Itse olen ehdottomasti sovittelun puolestapuhuja, ja toivonkin ihmisten saavan tulevaisuudessa oikean kuvan toiminnasta, ja meidän sovittelijoiden saavan kannustusta ja rohkaisua arvokkaasta ja haastavasta työstä.

Tapaukset joita ei voida sovittaa:

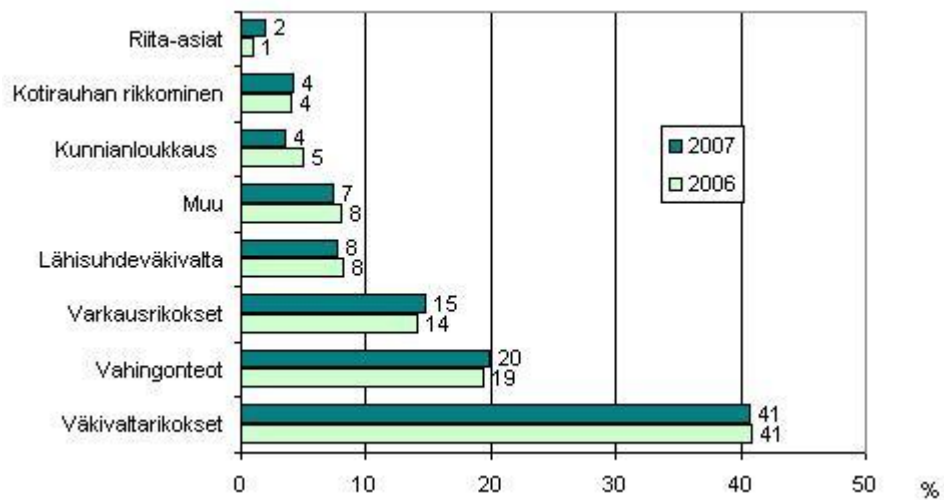
Sovitteluun ei voida ottaa alaikäiseen kohdistunutta rikosta, jos uhrilla on rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi erityinen suojan tarve. Myös lapsiin kohdistuneita seksuaalirikoksia tai hyvin nuoriin lapsiin kohdistuneita pahoinpitelyrikoksia ei sovittaa. Seksuaalirikoksien sovittelu ei ole kiellettyä, mutta sovittelussa tulee kiinnittää erityistä huomiota epäillyn ja asianomistajan suhteen luonteeseen, sekä sovittelun järjestämisessä tulee noudattaa erityistä huolellisuutta. Myös joidenkin rikosten erityispiirteet vaikuttavat siihen, onko rikos sopiva sovitteluun, kuten esimerkiksi sotilasrikokset, ja muut sotilasoikeudenkäyntiasiana käsiteltävät rikokset. Näissä rikoksissa on rajoitettu syyttäjän oikeutta jättää syyte nostamatta. (Iivari 2007, 32)

Päihde- ja muut ongelmat:

Sovittelu edellyttää osallistujalta kykyä ilmaista itseään, sekä kykyä ymmärtää vastapuolen näkökanta. Tämä huomioiden sovittelun ulkopuolelle joudutaan sulkemaan usein henkilö,

jolla on päihde- tai mielenterveysongelma tai hän on muusta syystä kyvytön osallistumaan sovitteluun. Tällaiset asiat tulevat yleensä selville jo sovittelutoimiston selvitellessä yleisiä edellytyksiä sovittelulle, mutta joskus asia tulee esille vasta itse sovittelutapaamisessa. Tällöin on hyvä olla yhteydessä sovittelutoimistoon, ja harkita sovitteluistunnon jatkamista. (Iivari 2007, 33–34)

THL:n sovittelutoimistoilta keräämien tietojen mukaan sovitteluun tuli yhteensä 9 583 rikostapausta vuoden 2007 aikana. Kaikkiaan sovitteluun tuli vuoden aikana 1,9 % kaikista Suomen rikoslakirikoksista. Prosentuaalinen osuus on vielä suhteellisen pieni johtuen mm. siitä, että toiminta enemmistössä paikkakunnista on vasta käynnistynyt, resursseja ei ole kaikkialla vielä saatu täysipainoisesti käyttöön ja yhteistyön kehittäminen viranomaisten kanssa on alkuvaiheessa. Valtakunnallinen tilastointi on aloitettu sovittelua koskevan lain voimaantulopäivästä (1.1.2006). Sitä ennen toiminnan laajuudesta on tehty erillisselvityksiä. Jos luokittelemme tilastollisesti sovitteluun tulleet rikokset, voimme havaita väkivaltarikosten määrän olevan muita rikoksia huomattavasti suurempi. Toiseksi eniten sovitteluun tulleita rikoksia olivat vahingonteot. Kolmanneksi rikosasiaksi nousivat tilastoissa varkausrikokset, kun taas vähiten soviteltavia rikoksia ovat riita-asiat.

KUVIO1. Sovitteluun tulleet rikostapaukset ja riita-asiat ajalla 1.6. - 31.12.2006 ja 2007, %. (Rikossovittelu 2008)

4.2 Viranomaisen rooli

Viranomaisen rooli korostuu sovittelualoitteen tekemisessä. Sovittelulain mukaan sovittelua koskevan aloitteen voi tehdä rikoksen osapuoli, syyttäjäviranomainen, poliisi tai muu viranomainen. Jos rikoksesta epäilty tai rikoksen uhri on alaikäinen, on hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajalla oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä. Vajaavaltaiseksi julistettua täysi-ikäistä henkilöä koskevassa asiassa aloitteen voi tehdä hänen edunvalvojansa. Lähisuhdeväkivallan osalta sovittelualoitteen teossa ollaan tarkempia. Sellaiset rikokset, joissa lähisuhdeväkivallan kriteerit täyttyvät, sovittelualoitteen voi tehdä vain ja ainoastaan poliisi tai syyttäjäviranomainen. Arvioidessaan asian soveltuvan sovitteluun, viranomaisen (poliisi, syyttäjäviranomainen) tulee tiedoksi antaa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille sovittelumahdollisuudesta, ja ohjata heidät sovitteluun. Jos kyseessä on alaikäinen, tulee tieto sovittelusta saattaa myös huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle. Vajaavaltaisen ollessa kyseessä, tulee asiasta ilmoittaa hänen lisäksi myös edunvalvojalle. (SovL, 13§)

Rikosvastuukäräjä on säädetty useissa maissa ehdottomaksi. Ne vaihtelevat kuitenkin aina 7 vuodesta 18 vuoteen. Vastuukärä on esimerkiksi Sveitsissä 7 vuotta, Englannissa 10 vuotta, Puolassa 13 vuotta, ja kaikissa Pohjoismaissa ja Tsékin tasavallassa 15 vuotta. YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksen 40 artiklan 3 kappaleen a-kohdan mukaan jäsenvaltiot pyrkivät edistämään lasten oikeuksia säätämällä vähimmäisiän, joka tarkoittaa sitä, että vähimmäisrajaa nuorempia lapsia ei pidetä kelpoisina rikkomaan rikoslakia. Suomessa sosiaalitoimella on rikosprosessiin liittyvä erityistehtävä. Kun poliisi, tuomioistuin tai syyttäjä käsittelee alaikäisen tekemää rikosta, sosiaalityöntekijän tehtävä on arvioida lapsen tilanne. Tarvittaessa lapsi tulee tällä tavalla sosiaalitoimen tukitoimenpiteiden kohteeksi. Tällä tavalla sosiaalitoimi valvoo rikosprosessin aikana lapsen etua. (Marttunen 2002, 23–24)

Lastensuojelulakiin (13.4.2007/417) on kirjattu lastensuojeluviranomaisten velvoite olla läsnä lapsen rikosasian tutkinnassa. Esitutkintalainsäädännössä on taas pykälä, joka velvoittaa poliisia informoimaan sosiaaliviranomaisia tutkinnasta. Sekä lastensuojelutoimenpiteillä että sovittelulla pyritään ehkäisemään yksittäistä lasta

ryhtymästä uusiin rikoksiin. Kyseessä on kummassakin toiminnassa siis puhtaasti lapsen etu. (Honkatukia & Kivivuori 2006, 265–269.)

Lastensuojelulaki antaa selvästi ohjeistuksen häiriötilanteisiin ja perustelut sille, miksi sovittelun katsotaan olevan osa lastensuojelua. Lastensuojelulaissa (13.4.2007/417) todetaan, että sosiaalilautakunnan on viipymättä ryhdyttävä avohuollon toimenpiteisiin, jos lapsen tai nuoren kasvuolot vaarantuvat tai eivät turvaa hänen kehitystään ja terveyttään. Sovittelun on katsottu olevan tukitoimi, jonka on katsottu ylläpitävän ja edistävän yksilöiden ja perheiden turvallisuutta ja suoriutumista sekä yhteisöjen toimivuutta. Lastensuojelulaissa lapsen tukemista vastuullisuuteen on katsottu voitavan edistää sovittelun avulla. Näin ollen sovittelun ja lastensuojelun voidaan katsoa liittyvän tiukasti yhteen. (Sosiaali- ja terveysministeriö 2005, 27–28.)

Heidi Krug - Solakujan (2009) tutkimuksessa katse kohdistui viranomaisen näkökulmaan sovittelutyössä. Tutkimuksessa selvitetään poliisin ja syyttäjän mielipidettä sovittelusta nuorten alle 15-vuotiaiden parissa. Poliisin kanta näihin sovitteluihin on positiivinen, sillä poliisihan ei voi muuten puuttua alle 15-vuotiaiden rikoksiin. Ilman sovittelua alle 15-vuotiaiden rikokset jäisivät pelkästään nuoren kuulemisen ja lastensuojeluilmoituksen tekemisen varaan. Syyttäjä ei työskentele alle 15-vuotiaiden kanssa, mutta he pyrkivät huomioimaan nuoren (16-vuotiaan) iän lieventävänä asiana. Syyttäjän mielestä nuorille tulisi antaa toinen mahdollisuus, ellei kyseessä ole vakava rikos. Kummatkin viranomaiset korostivat kasvatuksellista merkitystä sovittelussa, ja sovittelun hyviä puolia.

Myös Yhteiskuntatieteiden tohtori Ossi Eskelisen tekemän selvityksen mukaan sovittelulla on merkittävä rooli nuorten rikoksentekijöiden kohdalla. Juuri kasvatuksellisuus ja sovittelun mahdollistamat muut positiiviset puolet nousevat nuorten kohdalla hyvin esille. Rikollisuran alkuvaiheessa sovittelulla voi olla merkittävä rooli elämän saamiseksi takaisin oikeille urille. Tiivis yhteistyö eri viranomaistahojen kanssa on aina nuoren itsensä parhaaksi.

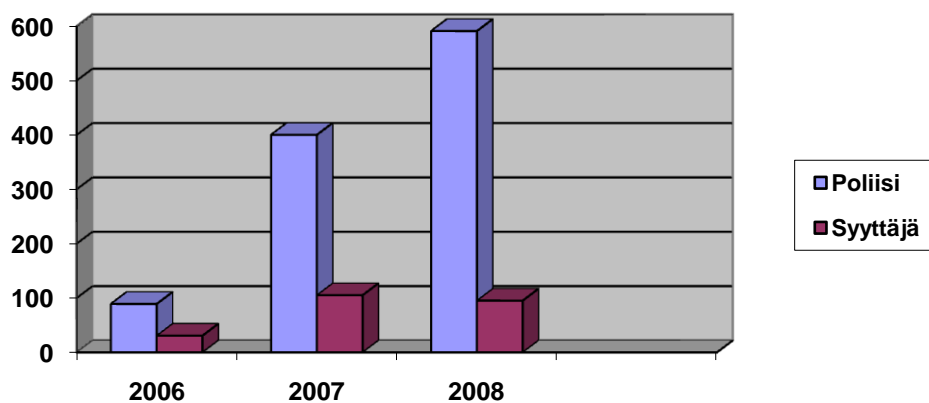
Omasta kokemuksesta yhteistyö viranomaisten kanssa on tärkeää sovittelussa. Juuri nuorten kohdalla viranomaisen roolin merkitys korostuu, sillä sovittelussa keskustelemme usein nuorten kanssa rikosvastuusta sekä virallisen syytteenalaisissa rikoksissa syyttäjän

toimista sovittelun jälkeen. Syyttäjä voi tehdä syyttämättäjättämispäätöksen rikoksessa, joka on soviteltu ja josta aikaan saatu sopimus on täytynyt. Viranomaisen rooli korostuu myös käytettävissä poliisin tutkintapöytäkirjoissa, joita sovittelijat käyttävät sovittelun apuna. Viranomaisen rooli on mielestäni siis merkittävän tärkeä ajatellen sovittelua kokonaisuudessaan. Jotta saisimme jatkossakin sovittaa rikos- ja riita-asioita nuorten sekä muiden parissa, toivon että poliisit jatkavat aktiivisina tapausten ohjaamista sovittelun piiriin.

5 SOVITTELU PROSESSINA

Sovittelulaki säättää asioiden ohjautumisesta sovitteluun. Tässä asiakohdassa korostuvat viranomaisen rooli, sekä vapaaehtoisuus sovitteluun. Jos poliisi tai syyttäviviranomaiset ovat arvioineet tapauksen soveltuvan sovitteluun, he tiedottavat mahdollisuudesta rikoksen osapuolille. Yleensä tapaukset ovat rikosilmoituksia, jolloin yleensä asian esitutkinta on jo aloitettu. Esitutkinnassa selvitetään tapauksen osapuolet, tapahtunut vahinko, rikoksen luonne sekä vahingon suuruus. Sovitteluun tulevat yleensä tapaukset, joissa sovittelun katsotaan olevan kaikille osapuolille inhimillinen ja muillakin tavoin mahdollinen ratkaisu, joka voi jopa kokonaan korvata oikeuskäsittelyn. Asioissa joissa rikosilmoitusta ei ole tehty, voidaan kääntyä suoraan sovittelutoimiston puoleen. Kuitenkin näissäkin tapauksissa sovittelun kulusta ja lopputuloksesta tulee ilmoittaa poliisi- tai syyttäviviranomaisille. (Iivari 2007, 36)

Esimerkiksi Oulun läänissä sovittelualoitteita vuonna 2006 oli yhteensä 137, vuonna 2007 533 ja vuonna 2008 yhteensä 732. Suurin osa näistä tapahtui Oulun alueella, koska valtaosa osa rikoksista tapahtuu juuri kyseisellä alueella. Suurimman osan aloitteista tekivät poliisi ja syyttäjä, mutta aloitteita tuli myös asianomistajilta, kouluilta, epäilyiltä sekä Kriminaalihuollolta.

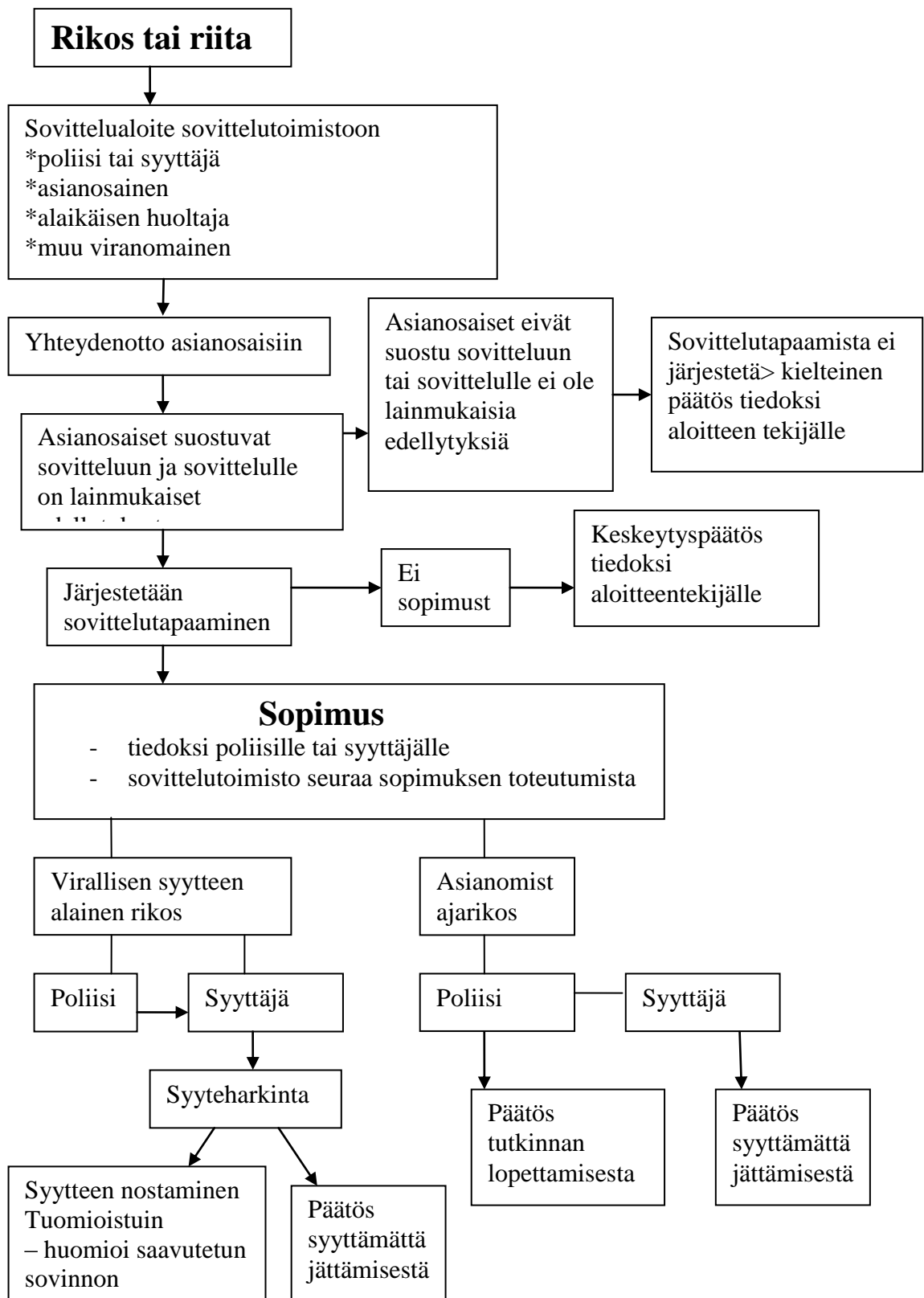
KUVIO 2. Sovittelualoitteet Oulun läänissä vuosina 2006–2008. (Maksniemi 2009, 31–32.)

Sovittelutoimiston tehtävänä on tapauksen vastaanottamisen jälkeen erilaisten selvittelyjen tekeminen, esimerkiksi osapuolten halukkuuden selvittäminen sovitteluun, sekä sovittelijoiden valinta. Myös tapauksen asiakirjojen hankinta kuuluvat ja niiden toimittaminen sovittelijoille kuuluvat toimiston tehtäväalueeseen.

Sovittelulain mukaan sovittelutoimiston tulee hankkia sovittelua varten tarvittavat asiakirjat osapuolten suostumuksella poliisi- ja syyttäväviranomaiselta, tuomioistuimelta taikka muulta taholta.(SovL, 16§)

Sovittelussa sovittelija kohtaa osapuolet avoimesti, ja ohjaa prosessia alusta loppuun. Toiminta vaatii hyvää suunnittelua ja asioiden organisointia, jotta kokonaisuus säilyy ja tärkein asia eli ihmisten välinen vuorovaikutus ja ristiriitatilanteen selvittäminen mahdollistuu. Rikos- ja riita-asioiden kohdalla sovittelu etenee tietyn kaavan mukaisesti. Lähi- ja parisuhdeväkivallan osalta sovittelu etenee oman kaavan mukaisesti. Lähi- ja parisuhdeväkivallan sovitteluissa erillistapaamisella on tärkeä rooli kokonaisuutta ajatellen. Muiltakin osin sovittelussa tulee noudattaa erityistä huolellisuutta. Sovittelu jakaantuu eri vaiheisiin. Jokaisella vaiheella on oma tärkeä sijansa kokonaisprosessissa. Jotta saavutettaisiin tavoite, eli aikaan saadaan sovittelusopimus, on sovittelu suunniteltava huolellisesti jokaista osiota ajatellen. Jos tarkastelemme sovittelun kulkua kaaviosta (kuvio 3), näemme sen kokonaiskuvan, ja sen kulussa mahdollisesti eteen tulevat esteet sovittelusopimusta ajatellen. Ei ole itsestään selvää että jokainen sovitteluun tullut tapaus päättyy sovittelusopimuksen aikaansaamiseen.

KUVIO 3. Sovittelun kulku.

5.1 Sovittelun eri vaiheet

Suunnittelu ja yhteydenotto asianosaisiin:

Sovittelua suunnitellaan yhdessä tapaukseen valittujen kahden vapaaehtoisen sovittelijan kanssa. Suunnittelussa otetaan huomioon muun muassa sovittelupaikan hankinta, sen soveltuvuus sovitteluun, mahdollinen ajankohta tapaamiselle, mahdollisista korvausasioista keskusteleminen ja lisätietojen hankinta, sekä yhteydenotosta asianosaisiin. Vapaaehtoiset sovittelijat sopivat yhdessä keskenään ajankohdasta jolloin sovittelu mahdollisesti järjestetään, paikasta sekä asianosaisten yhteydenotosta. He ottavat yhteyttä tapauksen osallisiin, keskustelevat heidän kanssaan sovittelusta sekä sen ajankohdasta, ja sopivat tapaamisajankohdan. Keskustelut ovat hyödyllisiä ja antavat suuntaa tulevasta tapaamisesta. Usein sovittelijoilla on tilaisuus rauhoitella ja luoda positiivista henkeä tulevaa sovittelua ajatellen. Asianomistaja ja rikoksesta epäilty/epäilty voivat olla varauksellisia ja erilaisia epäilyksiä ja pelko- ja jännitystiloja esiintyy usein. Myös häpeä ja katumus tehdystä rikoksesta voi olla suuri.

Myös tällaisten asioiden läpikäyntiä on hyvä pohtia yhdessä sovittelijakaverin kanssa. On myös hyvä tehdä itselleen selväksi, minkä tyyppisestä rikoksesta on kyse. Onko kyseessä asianomistajarikos vai virallisen syytteen alainen rikos. Tämä tieto vaikuttaa sovittelun suunnittelun ja asioihin, joista voidaan keskustella asianosaisten kanssa. Joskus yhteydenotto osapuoliin voi olla vaikeaa, ja tapaamisten sopiminen voi olla aikaa vievää. Yhteydenotossa on tärkeää muistaa rauhallisuus ja puolueettomuus. Sovittelijalla on hyvä olla aktiivinen kuuntelijan rooli.

Yhteydenotossa lapsille ja nuorille on kerrottava, että huoltaja/hooltajat voivat osallistua sovitteluun. Alaikäisen sovitteluun aloittaminen vaatii huoltajien tai muun laillisen edustajan suostumusta. Alle 18-vuotiaan huoltajan tulee osallistua sovitteluun ja allekirjoittaa sovittelusopimus. Nuori voi tarvita apua sovittelusopimuksen tekemisessä, varsinkin korvausten suorittamisessa ja niiden sopimisessa. Luottamuksen syntyminen osapuolten ja sovittelijoiden välille alusta on todella tärkeä ja pitkälle kantava asia. Osapuolten halukkuuden selvittämisessä sovittelijan tulee muistaa kunnioittaa osapuolten omaa tahtoa ja päätösvaltaa. Joskus sovittelija kohtaa vihamielisyyttä ja suuttumuksen tunteita ollessaan yhteydessä asianosaisiin. Tällöin rauhallinen kuuntelu ja kärsivällisyys

voivat saada aikaan sen, että tilanne rauhoittuu, ja asioista voidaan puhua avoimesti. Liian innokasta sovittelun tarjoamista tulee välttää. (Iivari 2007, 37–38.)

Valmistautuminen sovitteluun:

Sovittelijoiden on hyvä kerrata yhdessä ennen tapaamista tietyt asiat. Sovittelun kannalta tärkeiden asioiden järjestäminen, istumajärjestyksen miettiminen, turvallisuus, rikoksen tai riidan tapahtumien kulku, erityiset asiat sovinnon kannalta, sekä mahdolliset ratkaisuvaihtoehdot olisi hyvä vielä ennen istunnon alkua käydä läpi. Yhdessä myös sovitaan kumpi ikään kuin johtaa keskustelua, ja kumpi sovittelijoista toimii sopimuksen kirjoittajana. Sovitteluun valmistautuessa on hyvä kiinnittää huomiota tilan turvallisuuteen. Itselläni on tapana katsoa lähin poistumistie mahdollisimman lähelle, ja istumisjärjestystä ajatellen turvata oma poistuminen tilanteesta vaivattomasti, jos tilanne sen vaatii. Aina se ei kuitenkaan ole mahdollista. Sovittelijoilla on mahdollisuus pyytää apua esimerkiksi vahtimestarilta, ja näin olen itse toiminut joidenkin väkivaltarikosten kohdalla. Näissä tapauksissa olen pyytänyt vahtimestaria olemaan kuulolla, ja ylimääräisen melun alkaessa tulemaan apuun. Tämä on hyvä varokeino ja vaivaton turvata sovittelijan oma tausta. Toki poliisilta voidaan aina kysellä etukäteistietoja asianosaisesta, mutta heidän käytös voi muuttua äkillisesti ja tietyn ärsykkeen johdosta. Näistä asioista on hyvä keskustella sovitteluparin ja ohjaajan kanssa etukäteen. (Iivari 2007)

Sovittelutapaaminen:

Sovittelulain mukaisesti osapuolten tulee osallistua sovitteluun henkilökohtaisesti. Sovittelijan välittämät sopimukset voivat aiheuttaa väärinymmärryksiä, ja suorassa vuorovaikutusprosessissa nousee esille sovittelun tärkeä inhimillinen lähestymistapa konfliktiin. Myös kasvokkain tapaamisessa sitoutuminen saavutettuun sopimukseen on vahvempaa. Joskus tilanne voi kuitenkin esimerkiksi välimatkojen vuoksi olla vaikea yhteisen tapaamisen kannalta. Tällöin voidaan toteuttaa sovittelu puhelimen välityksellä. Jos tarvetta tukihenkilölle tai muulle avustajalle esiintyy, on niistä aina sovittava erikseen. Tulkin käyttö on sallittua, mutta tulkkeina tulee käyttää aina virallisia asioimistulkkeja. Sukulaisten tai tuttavien käyttö tulkkeina on kielletty. Tulkin tilaamisen hoitaa sovittelutoimisto.

Sovittelutapaamiseen kutsutaan rikoksen tai riidan osapuolet. Rikosasioissa osapuolia ovat rikoksesta epäilty ja asianomistaja. Laajemmissa tapauksissa, joissa on useampia asianomistajia, keskustellaan siitä, ketä sovitteluun osallistuu.

Ennen sovittelun alkua osapuolille on kerrottava sovittelun kannalta tärkeät seikat, joita ovat

- 1) Sovittelija on puolueeton, koulutettu ja vapaaehtoinen
- 2) Sovittelu on luottamuksellista jokaiselle osapuolelle.
- 3) Sovittelu on osapuolille maksutonta.
- 4) Sovitteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja sen voi keskeyttää milloin vaan.
- 5) Sovittelua ei käytetä kumpaakaan osapuolta vastaan.
- 6) Sovittelussa osapuolet voivat itse vaikuttaa ratkaisuun, ratkaisu tehdään heidän ehdoillaan.
- 7) Sovittelussa ei ratkaista rikosoikeudellista syyllisyyttä.
- 8) Jos sovinto syntyy, se vahvistetaan kirjallisella sopimuksella.

(Iivari 2007, 43–44.)

Hyvä olisi keskustella myös vaihtoehtoisesta tavasta ratkaista kyseinen tapaus, ja vastuun ottamisesta. Sovittelu ei johda automaattisesti syyttämättä jättämiseen. Myös sovittelun vaikutuksesta rangaistuksen määräämiseen olisi hyvä keskustella virallisen syytteen alaisissa rikostapauksissa. Sovittelussa rauhallinen ilmapiiri muodostuu sovittelijoiden omasta rauhallisesta käytöksestä. Joskus kuitenkin tilanteet käyvät rauhattomiksi, tai muuten ongelmaiseksi. Tällöin tilanteeseen on puututtava, ja tarvittaessa sovittelu on keskeytettävä. Tunteiden purkautumiselle on annettava tilaa, mutta kuitenkin pidettävä tilanne kaikkien osapuolten kannalta turvallisena. Sovitteluistunnon kulku voidaan jakaa eri vaiheisiin. Jokainen istunto on kuitenkin erilainen ja yksilöllinen.

Seuraavassa erään virallisen syytteen alaisen rikoksen (pahoinpitely) sovitteluistunnon toteutuminen vaihe vaiheelta.

- Esittäytyminen ja ilmapiirin luominen rennommaksi ja luottamukselliseksi
- Sovittelun pääpiirteiden kertominen
- Osapuolille mahdollisuus käydä tapahtumaa läpi

- Tapahtumasta koituneen ongelman purku ja vahinkojen kartoitus
- Anteeksi pyyntö ja sen hyväksyminen
- Korvausvaihtoehdoista keskustelu
- Yksityiskohtaiset sopimusneuvottelut ja sopimuksen suunnittelu
- Sopimuksen allekirjoitus
- Sovitteluistunnon päättäminen ja osallistumisesta kiittäminen
- Sovitteluselvytys (sovittelutoimiston tehtävä)
- Palautekeskustelu sovittelijoiden ja sovitteluohjaajan kanssa

Sovittelutapaamisessa esille nousevat monenlaiset tuntemukset. Joillekin ihmisille kokemus rikoksesta aiheuttaa vain pientä harmia, joista selviäminen tapahtuu melko nopeasti ilman suurempaa elämänhallinnan epätasapainoa. Kokemus voi olla myös hyvin järkyttävä, traumaattiseen kriisiin johtava kokemus. Ihmiset reagoivat eri asioihin eri tavalla. Varsinkin pahoinpitelyissä esiintyy hyvin erilaisia tuntemuksia.

Eräissä sovittelussa jossa kyseessä oli luvaton tunkeutuminen asuntoon, asunnon omistajalle tapahtuneen johdosta oli aiheutunut pelkotiloja öiseen aikaan useiden viikkojen ajan. Asunnon omistaja oli myös kärsinyt unettomuudesta tapahtuneen asian johdosta, sekä joutunut olemaan sen vuoksi sairauslomalla. Vaikka tapahtuneessa tilanteessa ei asunnon omistajaan ollut kohdistettu väkivaltaa tai muukaan fyysistä/sanallista tekoa (asukas nukkui tapahtuneen ajan), hän reagoi tapahtuneeseen hyvin voimakkaasti. Sovitteluistunnossa koko tunneskaala vihasta itkuun nousi esille keskustellessamme asiasta. Tekijät (kaksi 15-vuotiasta poikaa) väheksyivät tekoa, koska siinä ei aiheutettu itse asukkaalle minkäänlaista fyysistä haittaa. Mutta sovittelun pääkohdaksi nousikin aiheutettu henkinen haitta. Keskustelua tapahtuneesta ja siitä aiheutuneista haitoista kesti tunnin ajan. Tekijöiden vanhemmat ymmärsivät henkisten haittojen suuruuden, ja olivat aktiivisina osapuolina keskustelemassa tapahtuneesta. Tästäkin sovittelusta saimme aikaan sopimuksen, johon sisältyi pojilta lupaus, etteivät he tee enää koskaan tule tunkeutumaan kyseiseen asuntoon, vaan antavat asukkaan jatkaa rauhassa omaa elämäänsä.

Psykoanalyttikko Johan Cullberg on käsitellyt kriisin eri vaiheita, ja hän jakaa kriisin neljään eri vaiheeseen: shokki-, reaktio-, käsittely-, ja uudelleen suuntautumisen vaihe. Shokkivaihe kestää silmänräpäyksestä muutama vuorokautteen. Reaktiovaiheessa uhrin tulisi päästä puhumaan tapahtuneesta ja vaihe voi kestää muutamia kuukausia. Turvattomuuden, ahdistuksen ja pelon tunteet ovat tyypillisiä. Turvattomuus johtaa elämän kokemisen epävarmaksi, koska on tapahtunut jotakin, mitä ei voinut uskoa itselleen tapahtuvan. Ihminen saattaa myös kokea avuttomuutta, ja uskoo että mitä tahansa voi tapahtua. Pelko rikoksen tekijää kohtaan voi aiheuttaa tilanteen, jossa tekijän kohtaaminen voi tuntua ylivoimaiselta.

Rikoksen jälkeinen poliisitutkinta osuu aikaan, jolloin uhri on kriisissään yleensä reaktiovaiheessa. Siksi sovittelijan on hyvä tiedostaa tässä vaiheessa esiintyviä tuntemuksia ja käytökseen vaikuttavia seikkoja. Auttajalle uhri voi käyttäytyä kylmästi ja joskus jopa vihamielisesti. Reaktio- ja käsittelyvaiheessa kärsitään niin sanotusta post-traumaattisesta stressireaktiosta, jossa oireina voi esiintyä mm. masennusta, levottomuutta, vihan tunteita ja itsensä tai toisen vahingoittamisen pelkoa. Käsittelyvaiheeseen päästyään uhri alkaa sopeutua tilanteeseen, ja reaktiovaiheen tunteet ovat lieventyneet, mutta ovat yhä tallella. Katse on tulevaisuuteen, mutta samalla uhrilla voi olla menneillään oikeudenkäynti tai syyteharkinta rikoksen osalta. Uudelleen suuntautumisen aika on jatkuva prosessi, jossa ahdistavat tunteet eivät enää ole päällimmäisenä. Kriisin läpi käytyään uhri voi sisällyttää tapahtuman osaksi omaa elämänsä historiaansa. (Cullberg 1991)

Juuri tunteilla on sovittelussa suuri merkitys. Moraalitunteita rikosten sovittelussa tutkinut Jukka-Pekka Takala (1998) selvitti sovittelun antaman virallisen oikeusjärjestelmään kohdistuneen kritiikin pohjalta sitä, vastaako sovittelutoiminta itse antamaansa haasteeseen. Sovitteluliike on arvostellut oikeusjärjestelmää siitä, että oikeudessa asioiden käsittely on kasvotonta eikä ota huomioon ihmisten tunteita riittävästi. Kuinka sovittelussa käsitellään tunteita, ja otetaanko siinä tarpeeksi huomioon ihmisten tunteet?

Tuloksena voidaan todeta seuraavaa; Sovittelu voi tarjota menetelmän, jossa eri osapuolten rikoksiin liittyviä tunteita päästään käsittelemään osapuolia tyydyttävästi. Sovittelu on avoin tapahtumia ja tunteita purkava keskustelu ei ole yleistä, eivätkä kaikki sovittelussa

siihen rohkaise. Tutkimuksessa tuodaan esille tapauksia, joissa aikaan saatiin ratkaisu, joka ilman sovittelua olisi todennäköisesti jäänyt tavoittamatta.

Omasta kokemuksesta voin todeta sovittelun antavan mahdollisuuden purkaa tapahtuneesta aiheutuvia tunteita ja ajatuksia. Ihmiset ovat persoonia, ja jokainen tuo tunteitaan eri tavalla esille. Näin myös sovittelussa. Joissain sovitteluissa nuorten kohdalla voi olla hyvinkin hiljaista, toisissa sovitteluissa aikaa vierähtää reilusti enemmän keskusteluihin tuntemuksista. Kahta samanlaista sovittelua ei ole, jokainen sovittelu on omanlaisensa.

Joskus tuntemukset aiheuttavat niin vaikean olotilan tai epämukavuuden, että sovittelu voi keskeytyä osapuolen niin halutessa. Siihen on jokaisella oikeus ilman erillistä syytä, tai velvoitetta perustella päätöstään. Tämä asia on tuotava julki ennen sovitteluistunnon alkua. Sovittelijoilla on oltava myös valmius ohjata tarvittaessa asianosaisia hakeutumaan muiden tarvittavien palveluiden piiriin.

5.2 Korvattavat asiat

Sovittelun edessä ja riittävään yhteisymmärrykseen päästyä voidaan keskustella/käsitellä korvausta ja sen ratkaisukeinoja. Joskus anteeksipyyntö ja anteeksiantaminen voivat olla riittäviä, edellyttäen että rikoksen uhri tai vahingonkärsijä sen hyväksyy. Joissakin tapauksissa saatu sopimus voi olla aineeton, esimerkiksi lähisuhde- ja perheväkivaltatilanteissa tapauksissa voidaan sopia tietynlaisesta käyttäytymisestä. Korvauskysymyksissä erotetaan erilaisia vaiheita ja osioita, vaikkakaan ne eivät aina toteudu kaikessa laajuudessaan, tai niillä ei ole tiettyä järjestystä.

Vaiheista voidaan erottaa seuraavat:

- 1) Kartoitetaan osapuolten selvitysten pohjalta aiheutuneet vahingot
- 2) Korvausten määrästä yksimielisyyteen päästyä mietitään korvaustapaa – vahingon voi korvata työllä, rahalla, tai mahdollisesti muulla tavalla. Yhteisvastuullisuuden muistaminen on erityisen tärkeää, jos tekijöitä on useampi. Tekijöille tulee tällöin selvittää yhteisvastuullisuuden tarkoitus.
- 3) Korvausaikataulusta ja maksun suoritustavasta sopiminen.

- 4) Sopiminen korvausten suorittamisen seurannasta.
- 5) Asianomistajan ehdot rangaistusvaatimuksista sekä vahingonkorvausvaatimuksista luopumiselle selvitetään. Yleensä asianomistaja haluaa luopua vaatimuksistaan vasta sitten kun korvaukset on suoritettu, ja tällöin puhutaankin ehdollisesta sopimuksesta.

Sovittelun vahvuus tulee esille myös korvausten osalta siinä, että korvausratkaisut eivät ole tiukasti sidoksissa lainsäädöksiin vaan osapuolet voivat käyttää omaa mielikuvitustaan ratkaisujen miettimisessä. Tästä hyvänä esimerkkinä mainittakoon työkorvaukset. Kuitenkin työkorvausten osalta määräävänä tekijänä nuorilla on laki nuorista työntekijöistä (19.11.1993/998).

Itselläni sovittelussa on vastaan tullut useasti mahdollisuus korvata aiheutettu haitta tai vahinko tekemällä työtä. Varsinkin nuorten kohdalla tämä korvausmuoto on hyvin paljon käytetty ja hyväksi koettu.

Esimerkkinä voin mainita vuonna 2009 tapahtuneen sovittelun.

Tapauksessa mukana oli muutama nuori, iältään 14–17 vuotta. Nuoret olivat viettäneet iltaa ”kylällä” ja samalla saaneet hetkellisen päähänpiston ikkunapeltien vääntelystä yleisessä virastorakennuksessa. Nuoret olivat turmelleet muutaman ikkunan pellit, ja vääntäneet ne osittain kokonaan irti. Nuoret jäivät kiinni tapahtuneesta ja tunnustivat teon. Sovittelussa kiinteistön omistaja ehdotti nuorille uusien peltien asennusta, ja nuoret kokivat ehdotuksen hyvänä mahdollisuutena korvata tehty haitta kiinteistönomistajalle. Asiasta sovittiin myös nuorten vanhempien kanssa, ja heidän mielestään tällainen korvausmahdollisuus on erittäin hyvä vaihtoehto kasvatuksellisestikin ajateltuna. Seuraavaksi sovimme nuorten kanssa ajankohdan ja työhön käytettävän aikamäärän. Sopimukseen kirjassimme tarkasti miten, missä ja milloin työkorvaus suoritetaan. Asianosaiset olivat ratkaisuun tyytyväisiä.

Korvausten kohdalla tulee selvittää asiaan liittyvien vakuutusten merkittävyys, sillä jos asianomistaja saa korvauksen vakuutuksen perusteella, ei voida sopia vahingonkorvausta siltä osalta. Tällöin voidaan vain sopia sovittelussa omavastuusuuden korvaamisesta.

Sopimuksessa tulee erikseen mainita korvauksen koskevan omavastuusuutta. Vakuutusyhtiöllä ja Kelalla on kummallakin regressi- eli takaisinsaantioikeus, kun kyseessä on esimerkiksi tapaus, jonka johdosta uhrille on maksettu sairauspäivärahaa tai muuta korvausta. Joissakin tapauksissa asianomistajalla on mahdollisuus saada korvauksia Valtionkonttorilta. Rikoksen uhria olisi hyvä informoida asiasta esitutkintavaiheessa. Rikosvahinkolain (1204/2005) mukaan valtiolta saatavat korvaukset ovat toissijaisia, ja niistä vähennetään vahingonkärsijän vakuutuksesta tai tekijältä saatu korvaus. Valtionkonttori pääsääntöisesti edellyttää korvausten vaatimista oikeudessa, sitä on vaadittava kolmen vuoden kuluessa lainvoimaisesta päätöksestä. Jos rikosta ei ole käsitelty tuomioistuimessa, on korvausta vaadittava kymmenen vuoden kuluessa rikoksen tekemisestä. (Iivari 2007, 48–52.)

5.3 Liikennevahinkolautakunnan rooli korvausasioissa

Sovittelussa voidaan hyödyntää liikennevahinkolautakunnan määrittämiä korvausnormeja esimerkiksi kivun, säryn tai muun tilapäisen tai pysyvän haitan (kosmeettinen haitta) korvausten käsittelyissä (Liikennevahinkolautakunta, 2010). Sovittelijan tulee kuitenkin korostaa, että ne ovat vain suuntaa antavia. Tarvittaessa voidaan siirtää korvausasian käsittelyä seuraavaan sovitteluistuntoon, jolloin osapuolet voivat tarvittaessa kysyä neuvoa asiantuntijoilta, selvittää asiaa itse tai sovittelijat voivat kysyä neuvoa sovittelutoimistolta. Korvausasioissa tulee muistaa kuitenkin se, että korvauksista sopiminen on ensisijaisesti osapuolten välinen asia, eikä sovittelijalla ole oikeutta päättää korvaussummasta kiistatilanteissa, ja hänen tulee valvoa korvausratkaisun kohtuullisuutta, siten että suoritettava korvaus on samassa linjassa oikeudessa noudatettavan käytännön kanssa. (Iivari 2007, 49)

Sovittelussa korvausnormeista voi olla ratkaisevasti hyötyä. Asianosaiset voivat pohtia korvaussummaa pitkään ilman minkäänlaista apua. Usein itseltäni on kysytty suoraan siitä, kuinka oikeudessa määritellään jonkin tapauksen korvaussumma. Siinä tapauksissa meillä sovittelijoilla on hyvä olla materiaalia, jota voimme kertoa oikeudenkin käyttävän

alustavana normituksena korvausasioissa. Itselläni jokaisessa sovittelussa kyseinen kaavake on mukana. Koskaan ei tiedä milloin sitä tarvitsee.

5.4 Sopimuksen laadinta ja seuranta

Sopimus voi syntyä vain silloin kun molemmat osapuolet pääsevät riittävään yksimielisyyteen asioista, jotka kirjataan sopimukseen. Yleensä sopimuksen kirjoittaminen on yksinkertainen asia, koska ennen sitä on jo käyty läpi keskustellen asia tai tapahtuma, jonka vuoksi sovittelussa ollaan.

Hyvään sopimukseen voidaan sanoa kuuluvan seuraavat seikat:

- Sopimuksessa sovitaan vain siitä, mistä osapuolten välillä on mahdollista sopia.
- Sovitut asiat ovat realistisia ajatellen osapuolten kykyjä ja mahdollisuuksia.
- Sopimus perustuu vapaaehtoisuuteen, oikeaan tietoon sekä se on osapuolten kannalta kohtuullinen.

Sopimuksen tulee muodostua seuraavista kriteereistä:

- Sopimuksen kohde sekä muut tarvittavat tunnistetiedot ovat selkeästi kirjattu
- Sopimuksen asiasisältö on määritelty yksiselitteisesti
- Sopimuksesta ilmenee se, mitä tapahtuu jos sopimusta ei täytetä.
- Asianmukaiset päiväykset ja allekirjoitukset kuuluvat sopimukseen.

Sopimuksesta tulee käydä ilmi mitä on tapahtunut, missä ja milloin. Sovittelussa käytetään valmiita sopimus pohjia joissa ovat valmiina sovittelutoimiston yhteystiedot. Sopimuksessa tulee näkyä myös muita tunnistetietoja, joita ovat esimerkiksi sovittelun järjestäjä (sovittelutoimisto), sopimusta vastaavan esitutkintapöytäkirjan numero, sovittelutapauksen numero, osapuolten nimet ja asemat sovittelussa, sovittelijoiden nimet, paikka sekä aika. Nämä tiedot ovat vakituisia ja jokaisessa sovittelusopimuksessa näkyviä. Lisäksi sovittelusopimuksessa sisältö muotoutuu jokaisessa sovittelussa omanlaiseksi. Sovittelusopimus luetaan ääneen tai se annetaan jokaiselle asianosaiselle luettavaksi ja

hyväksyttäväksi. Jokaisella jota sovittelusopimus koskee on mahdollisuus sanoa mielipiteensä sopimusta koskien, ja sopimuksen sisältöä/ulkoasua tulee muuttaa siten, että jokainen sen hyväksyy. Kokemuksesta voin sanoa että sopimus on hyvä lukea rauhallisesti ääneen sovittelussa, ja kysyä mahdollisesta halusta muuttaa sen sisältöä. Usein sopimus on jo suunniteltu keskustelun kuluessa siten, ettei sopimuksen kirjoittamisessa ilmene ongelmia. (Iivari 2007, 56.58)

5.5 Sopimuksen toteutuminen/purkaminen ja prosessin päätös

Sovittelu päättyy kun asiassa vahvistetaan sovinto tai osapuolet ilmoittavat sovittelijalle muuten sopineensa asiasta, osapuoli ilmoittaa sovittelijalle, että ei halua enää sovitella asiaa, tai sovittelija osapuolia kuultuaan päättää, ettei sovittelua enää voi jatkaa. (Turunen 2005, 256–257)

Sopimusten toteutumisen seurannasta vastaa sovittelutoimisto. Tapauksissa joissa rikosasia käsitellään sovittelun jälkeen oikeudessa, on mahdollista pyytää tuomioistuinta vahvistamaan tehty sopimus korvausten osalta. Sovittelun voidaan katsoa päättyneeksi silloin kuin tiedetään sopimuksen täyttyneen. Sovittelun päättymisen vakuudeksi sovittelutoimisto toimittaa allekirjoitetun sopimuksen välittömästi poliisille tai syyttäjälle. Sopimukseen liitetään tieto siitä, onko sopimus toteutunut vai rikkoutunut. Syyttäjän kannalta tieto saavutetusta sopimuksesta on erityisen tärkeä silloin, kun hän arvioi sopimuksen vapaaehtoisuuden ja vilpittömyyden. Sovittelijan tehtävät päättyvät yleensä sopimuksen laatimisen jälkeen. Kuitenkin sovittelijan tehtävänä on palauttaa sopimus ja muu materiaali sovittelutoimistolle, eivätkä paperit saa missään vaiheessa joutua ulkopuolisen käsiin. (Iivari 2007, 59–60)

Sovittelijalle on erityisen tärkeä työnohjaus, mahdollisuus purkaa ja käsitellä tapauksia, ja niistä heränneitä ajatuksia. Hyväksi koettu asia on myös yhteiset palaverit muiden sovittelijoiden kanssa. Oma kokemus sovittelijana on nostanut esille täydennyskoulutuksen merkityksen. Sovittelu on haasteellinen ala, joka vaatii jatkuvaa kouluttautumista ja omaa mielenkiintoa toimintaa kohtaan.

6 YHTEENVETO JA POHDINTA

Tekemäni tutkimus on avannut monia uusia näkökulmia aiheeseeni. Olen käsitellyt tutkimuksessani erilaisia luotettavia lähteitä joita olen arvioinut kriittisesti. Tutkimuksen kannalta tärkeänä pidän eettisyyttä. Mielestäni tutkimukseni täyttää sille vaaditut eettiset vaatimukset sisällöllisesti sekä aiheen valinnassakin esille nousevat omat eettiset periaatteeni. Tutkimukseni luotettavuutta ajatellen olen pyrkinyt käyttämään tietopohjan lähteinä luotettavia tiedontuottajia. Luotettavuus tulee esille myös tutkimukseni kohteen valinnan kautta sitoutumisena tutkimuksen tekemiseen. Luotettavuutta arvioidessa katse voidaan kiinnittää myös tutkimuksen tekemiseen käytettävään aikaan.

Ajallisesti tutkimukseni on edennyt tarkan suunnitelman mukaisesti. Näin ollen tutkimukseni on muotoutunut omanlaisekseen ajan kanssa, ei kiireellä kirjoittaen. Tutkimukseni on teoriapohjainen ja lähestymistapa tutkimukseni kohteeseen on hermeneuttinen. Tämä tulee esille omana kehämäisesti etenevänä oppimisprojektina. Kuvailin tutkimukseni alkutaipaleella omaa oppimistani dominonappulamaiseksi hieman horjuen eteneväksi nauhaksi. Tämä kuvaus lienee paras, ja prosessin etenemistä parhaiten kuvaava. Tutkimus prosessi on ollut oman oppimisen pohtimisessa haasteellinen tehtävä. Aluksi toin liian varovaisesti omia havaintojani ja oppimistani mukaan materiaaleihin. Suurena apuna oppimisprosessin avaamisessa oli omien muistiinpanojen lukeminen, joita tein tutkimukseni alkutaipaleelta alkaen. Suurta apua sain myös oppimisprosessin avaamiseen tutkimukseni ohjaajalta Harriet Tervoselta.

Tutkimuksen teon aikana olen käynyt omaa dialogia aiheeni kanssa, ja aika ajoin palannut lähtöpisteeseen tarkastelemaan asioita uusin silmin. Tämä on mahdollistanut käsitykseni muuttumisen sovittelusta. Muutos on ollut suuri. Varsinkin sovittelun laajojen positiivisten vaikutusten avautuminen itselleni uudella syvemmällä tavalla lisää ammatillista näkökulmaa sosiaalisella työskentelyyn.

Olen saanut paljon apua tutkimuksen tekemiseen laadullisen tutkimuksen kirjallisuudesta. Kirjallisuuteen ajan kanssa perehtyminen aukaisi omaa tietouttani hermeneuttisesta metodista. Löysin ikään kuin oman tapani tehdä tutkimusta jo valmiiksi kirjoitettuna, ja se

vahvasti omaa varmuuttani tavasta lähestyä aihettani. Olen myös huomannut olevani hermeneuttinen oppija monella eri tavalla. Koulutehtävissäkin tapanani on palata kertaamaan aikaisemmin luettua, ja tällä tavalla vahvistaa tietouttani luetusta. Olen myös saanut paljon uutta tietoutta eri tutkimusten tekotavoista juuri alan kirjallisuudesta. Hyvänä esimerkkinä mainittakoon Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven kirjoittaman kirja Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tässä kirjassa avataan mielestäni selkeästi laadullisen tutkimuksen koko prosessi.

Opinnäytetyöni toisena tavoitteena on tuoda selkeä kokonaiskuva sovittelutoiminnasta prosessina. Tarkoituksena oli luoda kokonaiskuva, joka selkeyttää sovittelun prosessia, sekä tuo esille sen positiiviset puolet. Tutkimukseni kohdetta lähestyn sovittelijan näkökulmasta katsottuna. Itse olen työskennellyt vapaaehtoisena sovittelijana yli kolme vuotta, ja se innosti aiheen valintaan. Ajatuksena tutkimuksen teon alkuvaiheessa oli syventävän tiedon saaminen sovittelusta, jotta voisin kehittyä omassa toiminnassani vapaaehtoisena sovittelijana. Omasta mielestäni olen hyvin päässyt tavoitteeseen tutkimusta tehdessäni. Olen kuullun sanottavan: Jotta voit arvostaa tätä päivää, sinun tulee tuntea historiaa. Omalta kohdalta juuri aiheeni historian tutkiminen oli yksi sovittelun merkitystä korostava asia. Tutkimuksen tekeminen on lisännyt käytettävissä olevaa tietouttani sovittelusta, ja antanut syvällisemmän näkökulman sovitteluun. Itselleni aihe oli alkuunsaakin tuttu, mutta yllätyin jälkeenpäin siitä, kuinka vähän lopulta tiesinkään ennen tutkimuksen tekoa sovittelusta ja sen tärkeistä vaiheista. Itse koen hyötyneni tutkimuksen teosta sekä ammatillista kasvua ajatellen, että sovittelun arvostamista ajatellen.

Oma työkenttäni sosiaalialalla on toimia yksityisenä sosiaalialan palveluntuottajana, ja olen kiinnostunut perheasiain sovittelusta sekä muunlaisista neuvottelutaitoja vaativista töistä. Sosiaalialalla työskennellessä voin viedä eri yhteistyötahoille tietoa sovittelusta. Myös yleisen sovinnollisuuden ylläpitäminen ja vaikeista asioista keskustelemisen taidot ovat saaneet suuremman merkityksen omassa mielessäni. Tutkimuksesta itselleni korostui myös nuorten kanssa tehtyjen sovittelujen merkitys, sekä sovittelun antama lisämahdollisuus nuorille. Nuorilla on elämä edessä, ja sovittelu voi tarjota kasvatuksellisen ja hyvinkin merkittävän mahdollisuuden nuorelle. Ikään kuin toisen mahdollisuuden. Omia tavoitteitani analysoitaessa olen miettinyt myös ”polullani” tapahtuneiden muutosten merkitystä elämälleni. Olen kasvanut ammatillisuutta ajatellen

asioissa, jotka ovat itselleni tärkeällä sijalla elämässäni. Uskon myös että oman tutkimuksen tekeminen aiheesta auttaa parhaalla mahdollisella tavalla kehittymään sovittelijana, sekä antaa laajempaa näkökulmaa ja arvostusta toimintaa kohtaan. Tavoitteenani oli saada syventävää ja uutta tietoa sovittelusta oman ammatillisen kasvun tueksi. Tämän tavoitteen koen saavuttaneeni.

Erityisen painoarvon annan tehdyille tutkimuksille, joissa jokaisessa oli oma lähestymistapansa sovitteluun. Ne aukaisivat silmäni ajattelemaan tutkimukseni aihetta uusista näkökulmista, ja antoivat tietoja, joita voin hyödyntää jatkossa. Erityisesti tiedon määrän lisääntyminen sovittelusta ja sen vaikutuksista nuorten kohdalla koin erittäin tärkeäksi ja vaikuttavaksi asiaksi. Erityisesti yhteiskuntatieteiden tohtori Ossi Eskelisen tekemä selvitys alle 15-vuotiaiden lasten rikosten sovittelusta oli itselleni hyvin mielenkiintoinen ja antoisa. Sen tuloksista merkittävimpänä mainittakoon sen, että sovittelussa mukana olleiden alle 15-vuotiaiden nuorten kohdalla 50–60% lopetti lainvastaiset teot sovittelun jälkeen. Tämä prosenttimäärä on merkittävän suuri. Tämä osoittaa myös sen, että sovittelulla ja varhaisella puuttumisella voidaan katkaista lapsen rikollisura heti alkuunsa. Yhteiskunnallisesti ajatellen tämä on todella merkittävä seikka. Haluammehan kaikki että nuorista kasvaisi yhteiskuntakelpoisia ja hyvätapaisia, lainvastaiset teot välttäviä nuoria ja aikuisia.

Sovittelun antama mahdollisuus toisenlaiseen tapaan ratkaista rikos- ja riita-asioita verrattuna perinteiseen oikeusprosessiin on merkittävä. Restoratiivisuus, korjaava oikeus perustuu ajatukseen pyrkiä korjaamaan rikoksella aiheutettuja haittoja siten kuin se on kulloinkin mahdollista. Sovittelun tärkeät arvot luottamuksellisuus, vapaaehtoisuus, tasa-arvoisuus, kohtuullisuus sekä maksuttomuus ovat pitkälle sovittelutoimintaa kantavia arvoja. Me vapaaehtoiset sovittelijat kannamme näitä arvoja mukanaamme tehdessämme arvokasta työtä sovittelun parissa. Uskon että tulevaisuudessa sovittelutoiminta lisääntyy reilusti. Myös muiden sovittelumuotojen käyttäminen yleistyy, toivon ainakin niin.

Tutkimuksista saamiani tietoja voin hyödyntää toimiessani sosiaalialalla. Tämän tutkimuksen teon jälkeen olen myös entistä innokkaampi sekä kekseliäämpi toimiessani sovittelijana. Tutkimuksen teon yhteydessä mielenkiintoni heräsi myös sovittelun muita muotoja kohtaan. Tulevaisuudessa haluan työskennellä sovittelun eri toteutusmuotojen

kanssa, tämä vahvistui tutkimuksen teon yhteydessä. Samalla itselleni vahvistui tunne siitä, että työskentelen oikealla alalla ja hyvän asian eteenpäin viejänä. Tulevaisuuteen katsoessani näen itseni yhä sovittelijana. Mielestäni tämä on ollut tutkimukseni suurin saavutus.

Tänä päivänä, tutkimuksen ollessa valmis, voin ylpeänä kertoa rikos- ja riita-asioiden sovittelusta paljon enemmän kuin aikaisemmin. Olen saanut suuren määrän arvokasta kokemusta ja oivalluksia koskien tärkeänä pitämäni toimintaa, sovittelua. Näin ollen voin käyttää saamaani tietoa hyväksi kehittyessäni aina vain yhä paremmaksi vapaaehtoiseksi sovittelijaksi. Olen siis päässyt tavoitteeseeni tutkimuksen kohdalla. Tästä voin olla ylpeä.

LÄHTEET

Cullberg J. Tasapainon järkkyessä - psykoanalyttinen ja sosiaalipsykiatrinen tutkielma, Helsinki. Otava.

Elonheimo, H.2003. Restoratiivisen oikeuden teoria ja suomalaiset sovittelukäytännöt. Alustus: Oikeustieteen päivät 19.–21.8.2003. Lappeenranta.

Eskelinen, O.2005. Opetusministeriön Nuorisopoliittinen tiedote. Opetusministeriö 2/2005.

Honkatukia P. & Kivivuori J. (toim.) 2006. Nuorisorikollisuus: Määrä, syyt ja kontrolli. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 221. Nuorisotutkimusverkosto/Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 66. Nuorisoasiain neuvottelukunta, julkaisuja 33. Helsinki: Hakapaino Oy.

<http://www.poliisi.fi/poliisi/rikokset/rikoksen> esitutkinta

Iivari J. (toim.) 2007. Rikos- ja riita-asioiden sovittelijan opas. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy.

Järvinen S.1993. Rikosten sovittelu Suomessa: Sovittelukäytännöt ja vaihtoehtoisuuden arviointi. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 116. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Krug-Solakuja H. 2009. Sovittelu Etelä-Suomen alueella, viranomaisnäkökulmia. Humanistinen ammattikorkeakoulu. Kansalaistoiminnan ja nuorisotyön koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Luettu 12/2009.

Laki: Laki nuorista työntekijöistä 19.11.1993/998.

Laki: Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689.

Laki: Rikoslaki 19.12.1889/39.

Laki: Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1015.

Liikennevahinkolautakunnan normit ja ohjeet 2010. Tilapäinen haitta (kipu ja särky). Www-dokumentti. Saatavissa: <http://www.Liikennevahinkolautakunta.fi/normit>

Maksniemi J. 2009. Sovittelun vaikutus rikosprosessin lopputulokseen. Lapin Yliopisto, Oikeustieteiden tiedekunta. Pro gradu tutkielma.

Marttunen M. 2002. Nuorisoprosessi: Lasten ja nuorten tekemien rikosten viranomaiskäsittelyn arviointia. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 193. Helsinki: Hakapaino Oy.

Metsämuuronen J 2000. Laadullisen tutkimuksen perusteet. Metodologia- sarja 4. Viro; Jaabes OÜ.

- Mäkeläinen P. & Siira J. 2002. Sovittelu mahdollisuutena: Tapaustutkimus sovittelun merkityksestä oululaisnuorille. Oulu: Oulun kaupungin painatuskeskus.
- Oulun Seudun Setlementti Ry, Sovittelun peruskurssin materiaali: Sovittelun historia ja nykytila Suomessa. Hoppanen Liisa: Vihti.
- Pasanen A.2009. Riita-asioiden sovittelu käräjäoikeudessa. Laurea ammattikorkeakoulu. Liiketalouden koulutusohjelma. Opinnäytetyö. Luettu 8/2009.
- Reijonen M. & Strandèn- Mahlamäki T.(toim.)2008. Oivaltava kohtaaminen: menetelmiä ihmissuhdetyöhön. Juva: WS Bookwell Oy.
- Rikossovittelu 2007 – Medling vid brott 2007, Tilastotiedote 16/2008, 30.5.2008
- Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2005:3, Eskelinen O. ”Hermost vapautu ja tuli puhdas olo, Alle 15- vuotiaiden rikosten sovittelun käytännöt ja vaikutukset. Lapset rikoksen sovittelussa tutkimusprojektin raportti. Helsinki: Yliopistopaino.
- Sosiaali- ja terveysministeriön työryhmämuistioita 2000:27, Juhani Iivari, Rikos- ja riita-asioiden sovittelun valtakunnallinen organisointi, Selvityshenkilöraportti Sosiaali- ja terveysministeriö, Helsinki, 2000
- Sovittelutyöryhmän mietintö, Valtakunnansyyttäjävirsto, 31.1.2006.
- Takala J. 1998. Moraalitunteet rikosten sovittelussa. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja 151.
- Tervonen S-L. 2010. Kajaanin ammattikorkeakoulu. Tradenomi koulutusohjelma. Opinnäytetyö.
- Turunen S.(toim.) 2005. Conflict Management, Riidanratkaisun uusi maailma. Helsinki: Edita Prima Oy.
- Tuomi J. & Sarajärvi A 2006. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Jyväskylä; Gummerus Kirjapaino Oy.
- Vilka H. 2005. Tutki ja kehitä. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Ågren K.2002. Sovitteluahan se on koko elämä. Jyväskylän yliopiston Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Yhteiskuntapolitiikan pro gradu – tutkielma. Www-dokumentti. saatavissa: <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-2002877127>. Luettu 11/2009.